

Stockholms Universitet
Centrum för genusstudier
Kandidatuppsats i genusvetenskap
HT 2010

Du slåss ju som en hel karl, tjejen!

Tankar om kickboxning i skolan som en väg till att nå ökad
jämslällldhet

Författare: Anna Lundén
Handledare: Ann-Christin Nyberg
Seminariebehandlad: januari 2011

Abstract

Uppsatsens syfte är att med utgångspunkt i samtalsintervjuer och dokumentstudier kritiskt diskutera hur införandet av kickboxning i skolämnet Idrott och hälsa skulle kunna påverka jämställdheten i samhället. Diskussionen förs utifrån ett queerfeministiskt och normkritiskt perspektiv på rådande undervisning i Idrott och hälsa, som trots Skolverkets delvis normutmanande styrdokument framhärdat i att reproducera genusnormer genom att ägna 75% av lektionstiden till bollspel. Hypotesen är att flickors tillgång till våld (empowerment) genom ett kroppsligt görande i form av kickboxning, på ett positivt sätt skulle förändra den maktobalans som genusnormer skapar. Flickor uppfostras ännu idag i enlighet med normer som hävdar att flickor/kvinnor inte vill, kan eller bör ha möjlighet att använda sin kropp som ett kraftfullt redskap för att sätta gränser. I enlighet med den traditionella Linggymnastikens grunder, bör kropp och själ utvecklas till en harmonisk enhet. Införandet av kickboxning i Idrott och hälsaundervisningen skulle vara en normkritisk pedagogik med stor inverkan på hur flickor och pojkar skulle förhålla sig till varandra i samhället och utveckla kropp och själ i harmoni. Genom att även flickors kroppar ges möjlighet att vara kraftfulla kan det hypotetiseras att flickor skulle kunna se sig själva som transcenderande subjekt istället för att uppleva den maktlöshet och psykiska ohälsa som ofta befästs under puberteten.

Sökord: Kickboxning, kampsport, våld, makt, normkritisk pedagogik, queerfeminism, heteronormativitet, skolämnet idrott och hälsa, Simone de Beauvoir, Judith Butler, psykisk hälsa/ohälsa, Linggymnastik, förskola.

Abstract

The purpose of this thesis is to, based on interviews and document studies, critically discuss how the introduction of kickboxing in Physical Education (PE) could affect gender equality in society. Based on a queer feminist and norm critical perspective on the prevailing teaching of PE, which, despite official efforts to challenge and modernize PE, persists in reproducing gender norms by e.g. spending 75% of class time on ball games. The hypothesis is that girls accessing violence (empowerment) through a bodily awareness in the form of kickboxing, positively would challenge the power imbalance that gender norms create. Girls are brought up, even today, in accordance with gender norms arguing against girls/women wanting to use their bodies as powerful tools to set limits. In accordance with the traditional Ling gymnastics, in which body and mind develops into a harmonious whole, the introduction of kickboxing in PE would have a major impact on how girls and boys could relate to each other in the community as well as develop the mind and body in harmony. It can be hypothesized that by including kickboxing in PE girls' bodies would be given the opportunity to be powerful, thus enable girls as well as boys to identify themselves as transcendent individuals rather than to experience the powerlessness and mental illness which often develops already during puberty.

Keywords: kickboxing, martial arts, violence, power, norm critical pedagogy, queer feminism, physical education, health, Simone de Beauvoir, Judith Butler, mental health, illness, Ling gymnastics, pre-school, heteronormativity.

Inledning	1
Syfte och frågeställningar	3
Centrala begrepp	4
<i>Våld</i>	<i>4</i>
<i>Linggymnastik</i>	<i>4</i>
<i>Kickboxning</i>	<i>5</i>
Teori	6
Metod och urval	10
Tidigare forskning	12
Analys och diskussion	14
200 år av fysisk fostran – en historik	14
Idrott och hälsa som inte fungerar	17
Uppenbara samband?	20
Den gymnastiserande svaga kvinnan och den idrottande starke mannen – 1900-talets sekelskiftesnorm	21
Hur var det nu igen? Skulle killar bli mer som tjejer eller tvärt om? ...	25
Räcker det att vilja förändra?	27
Att utmana normerna genom att göra nytt	29
Till exempel kickboxning	30
Skulle det bli mer våld?	30
När blir våld våld?	31
Hur skulle kickboxning i skolan påverka normer om genus?	33
Skulle flickorna som tränar bli farliga?	35
Kickboxning som en väg mot ökad jämställdhet	35
Sammanfattande diskussion	37
Käll- och litteraturförteckning	41

Inledning

När jag var liten tyckte jag att skolgymnastiken var det tråkigaste som fanns. Ju äldre jag blev desto mer skolkade jag ifrån gymnastiken. Från årskurs 8 såg jag mig själv som en icke-idrottande tjej som var lite för fet. För varje år som gick blev jag mer och mer missnöjd med min kropps utseende och började, liksom många andra tonårsflickor, att ägna största delen av min energi åt att kritiskt granska min kropp. Hade jag varit tillräckligt stark och envis hade jag blivit anorektiker men istället ägnade jag min tid till att bli smal genom att t.ex. hetsäta och sedan kräkas upp maten, använda illegala bantningspiller, fasta, testa alla olika bantningsmetoder som jag hittade i tjej- och damtidningar och framförallt ägnade jag mig åt att vara missnöjd med mig själv.

När slutbetyget från gymnasiet skulle sättas blev jag uppkallad till rektorn som talade om att eftersom jag skolkat så mycket från gymnastiken skulle jag inte kunna få ett slutbetyg överhuvudtaget – om jag inte gick med på att utföra några av de obligatoriska övningar som krävdes för betyg i gymnastik. Rektorn fick mig således att gå med på att springa 60 meter och hoppa längdhopp ute på skolgården för att kunna sätta ett betyg. Hur fort eller hur långt var ointressant. Det viktiga var *att* – inte hur – jag genomförde detta. Eftersom jag trots allt ville ha ett avgångsbetyg efter 12 år i skolan gick jag med på detta och fick till slut en 1:a i gymnastikbetyg.

Under hela min skoltid var gymnastiken i skolan ett nödvändigt ont och jag kopplade inte ihop min upplevda fetma (som för övrigt inte fanns – jag hade hela skoltiden en perfekt smal kropp vilket jag kunnat konstatera i efterhand när jag ser på gamla foton) med att jag skulle kunna förbättra mitt utseende och min kropp genom att röra på mig. Dock gillade jag redan då att dansa och dansade som en galning ute på discon hela helgerna.

När jag var 20 år fick jag för mig att jag borde dansa på allvar och började träna modern dans, klassisk balett och jazzdans nästan varje kväll i veckan. Tack vare dansen slutade jag se min kropp som fet och ful. Efter sju år av bantning och missnöjde upplevde jag helt plötsligt mig själv som stark, vig och vacker och såg inte längre något behov av att banta eller hetsäta. Min kropp fungerade som jag ville och att äta blev något jag gjorde för att orka dansa. Bantning var därmed ett avslutat kapitel i mitt liv.

Tjugo år senare såg jag en annons om kickboxningsträning i lokaltidningen. Träningen leddes av en kvinna som var svensk mästare i kickboxning och hon före-

slog att jag tog med mig mina fyra döttrar för att testa på kickboxning. Vi åkte iväg till träningslokalen och mötte en mix av män och kvinnor i olika åldrar och storlekar. Alla tränade tillsammans och vi fick hela tiden byta partner att träna med vilket var både skoj och skrämmande på en gång.

Det dansen hade givit mig i självkänsla och förnöjsamhet i att min kropp var stark och snygg, blev nu återigen bekräftat genom kickboxningen men dessutom kände jag att kroppen blev tydligt funktionell. Jag blev stark, jag rörde mig på gatorna som om jag var tuff och odödlig och jag visste att om någon skulle försöka attackera mig så skulle jag slå tillbaka utan att tveka.

Jag drabbades således av ett nästan fysiskt igenkännande när jag läste Simone de Beauvoirs ord om den unga flickan i *Det andra könet*:

I trettonårsåldern lär pojkarna på allvar känna våldet, deras aggressivitet och smak för utmaningar utvecklas, men det är just i den åldern som flickan avstår från våldsamma lekar. [...] Eftersom det inte är tillåtet för flickor att slåss och klättra erfar de bara sin kropp passivt. Nu måste de, mycket mer än i barndomen, avstå från att *framträda* bortom den givna världen, att hävda sig *över* resten av mänskligheten. Det är förbjudet för dem att utforska saker, att vara våghalsiga, att flytta fram gränser för vad som är möjligt. I synnerhet saknas hos flickorna nästan helt den *utmanande* hållning som är så viktig för unga män [...] Dessa erövrade beteenden är inte tillåtna för flickan, och det gäller i synnerhet våldet. Den råa styrkan spelar ju i normala fall ingen större roll i de vuxnas värld men den finns dock där; en mängd manliga beteenden grundas på att våld är möjligt.¹

Jag kände då också genast igen det som jag upplevt som härligast med kickboxning, en underbar uppfattning av min egen kropp som potentiellt våldsam, stark och funktionell vilket jag aldrig upplevt tidigare vare sig i skolans gymnastikundervisning eller genom min egen dansträning.

Beauvoir skriver att pojkar får fortsätta att utnyttja sina muskler och glädja sig i att slåss när de kommer in i puberteten medan flickor (som enligt Beauvoir uppenbarligen också har samma inneboende vilja och önskan att vara vilda och slåss) måste konstrueras om ifrån det vilda och naturliga till en kropp som sitter still och väntar. Flickan/den unga kvinnan blir ett objekt som bestäms av sin kropps ändrade funktioner medan det motsatta gäller för pojken/den unge mannen som inte alltid bokstavli-

¹ Beauvoir 1949/2006:386

gen måste slåss för att visa vem han är, genom möjligheten att använda våld ständigt kan bekräfta sig själv som ett subjekt.

Men för mannen räcker det att erfara sin vilja till självhävdelse i den knutna näven för att han ska känna sin suveränitet bekräftad. Vid varje kränkning, vara försök att reducera honom till objekt, har mannen möjligheten att slå eller utsätta sig för slag. Han låter sig inte transcenderas av andra, han befinner sig i centrum av sin subjektivitet.²

Eftersom jag länge fascinerats av kampsport och njutit av att i träningslokalen få tillåtelse att visa okvinnlig (?) aggression blev Beauvoirs beskrivning av styrka och våld som manifestation av transcendens, en riktig aha-upplevelse som inspirerat mig till val av uppsatsämne.

Syfte och frågeställningar

Syftet är att diskutera hur ett införande av kickboxning i skolämnet Idrott och hälsa skulle kunna bidra till ökad jämställdhet i ämnesundervisningen, i skolan och i förlängningen även i samhället i stort.

Frågeställningarna utgår ifrån att fysisk fostran ända sedan den obligatoriska folkskolans införande i Sverige 1842 haft en viktig roll i skapandet av den önskade medborgaren genom användandet av Linggymnastik. Gymnastik ansågs redan vid folkskolans införande vara ett ”kärnämne” och endast modersmål och räkning hade fler lektionstillfällen per vecka. Studien diskuterar således de möjligheter att utmana nuvarande genusnormer och hierarkier som ämnet Hälsa och idrott de facto ges i läroplanerna från Skolverket och jämföra med hur ämnets genomförande i skolors dagliga verksamhet oftast helt oreflekterat reproducerar rådande genusuppfattningar.

Min utgångspunkt är att en genusreproducerande Idrott och hälsaskolning är betydligt skadligare för ungas självkänsla än ett oproblematiserat utlärande av t.ex. matematik, eftersom kropp och kroppsuppfattning kopplas direkt till individens uppfattning om sitt biologiska köns begränsningar och möjligheter. Fortfarande i dagens uppfostran av flickor i förskola och skola medverkar bristen på tillgång till våld att flickor inte ges möjlighet att redan i tidig ålder att erhålla den ”utmanande hållning” och möjlighet till subjektskapande som Beauvoir beskriver.

De frågor jag vill hitta svar på är följande: På vilket sätt är skolämnet Idrott och hälsa inte jämställt idag? Vad skulle tänkas förändras i ämnesundervisningen, i skolan och i samhället ur ett jämställdhetsperspektiv om man införde kickboxning i skolan?

² Beauvoir 1949/2006:386-387

Med avstamp i normkritisk pedagogik kommer jag visa att det i Skolverkets kursplaner för ämnet Idrott och hälsa finns möjligheter att mycket aktivt förändra de normer för genusgörande som idag ses som självklara i svensk förskola/skola. Bl.a. finns skrivningar i Skolverkets kursplaner och utvärderingar av Idrott och hälsa i grundskolan som visar att det finns en mycket tydlig önskan om att genom fysisk träning ge ett lika stort utrymme för fysiska övningar som idag är feminint märkta (som t.ex. dans, rytm, balans, samarbete) som fysiska övningar som idag är maskulint märkta (tävling, prestation, muskelstyrka).

Jag kommer också att diskutera begreppet våld eftersom det är ofrånkomligt att diskutera kickboxning utan att problematisera detta. Kampsport ger uppenbarligen konnotationer till våld både hos kritiker och hos utövare men upplevs på diametralt olika sätt av olika individer. Av Beauvoirs sätt att beskriva våld som ”tillgång till makt” – medan motsatsen, d.v.s. att inte få tillgång till våld, beskrivs som ”fysisk vanmakt” blir det tydligt att begreppet våld av Beauvoir definitivt upplevs och används positivt just i detta sammanhang.

Centrala begrepp

Våld

Varken i svenska eller i engelska språket har jag hittat något begrepp som kan ersätta det negativt laddade ordet våld med något positivt laddat ord som innebär tillgång till makt, till kamp och till subjektivitet. Det närmaste jag kommit är det engelska ordet *empowerment* vilket inte alls självklart innebär fysisk tillgång till våld. Genom hela uppsatsen kommer ordet våld således användas både i positiv och negativ bemärkelse. När ”våld” används positivt respektive negativt kommer förhoppningsvis framgå tydligt av sammanhanget.

Linggymnastik

Gymnastik och Idrottshögskolan (GIH), fram till 1966 Gymnastiska Centralinstitutet (GCI), presenterar Linggymnastik som följer:

Den originella gymnastikformen, ”Linggymnastiken” (eller ”den svenska gymnastiken”) kännetecknades av bredd. Den innefattade samtliga fyra huvuddelar som fanns representerad redan i det antika Grekland: estetisk, medicinsk, militär och pedagogisk gymnastik. Den estetiska låg balett och pantomim nära, den medicinska förebådar dagens sjukgymnastik, den militära byggde främst på fäktning, den pedagogiska bestod av det vi på

senare tid uppfattat som gymnastik. I synnerhet sjukgymnastikens framträdande roll accentuerade linggymnastikens och GCI:s särprägel.³

Jan-Eric Ekberg beskriver i avhandlingen *Mellan fysisk bildning och aktivering – en studie av ämnet idrott och hälsa i skolår 9*, Linggymnastiken på ett något annorlunda sätt: en pedagogisk gymnastik med fokus på kroppsutveckling, militär gymnastik med kroppen som vapen i ett krigsförberedande syfte, medikalgymnastik vars uppgift var att återställa enheten mellan kroppens delar, samt den estetiska gymnastiken som syftade till att utveckla de inre tankarna och känslorna.⁴

Anledningarna till att jag även tar med Ekbergs beskrivning av den ursprungliga Linggymnastiken är att den öppnar upp möjligheten för att inkludera kickboxning och kampsport i *Idrott och hälsaundervisningen* eftersom Linggymnastikens grunder påminner om många österländska kampsporter där fysisk utveckling, psykisk utveckling, estetik, medicinsk rörelse och utövande av våld och självförsvar ofta är sammanflätade i de olika momenten. De österländska kampsporterna skulle därmed kunna användas som utgångspunkt även i dagens idrott och hälsa.

Kickboxning

Kickboxningens historia beskrivs på All Style Kickboxings hemsida med följande ord: ”Under de stora förändringarnas tid på 1950-1960-talen grundade amerikanska elitsoldater i USA de första kickboxingskolorna. Under kriget i Korea och i Vietnam hade de amerikanska soldaterna bekantat sig med karate och taekwondo. Hemma i USA kombinerade de traditionell boxning med de benteknikerna de hade lärt sig, och då föddes den amerikanska kickboxingen.”⁵

I kickboxning använder man mitsar att slå och sparka mot. Mitsen är en ganska hård kudde fylld med skumgummi. Inom kickboxning använder man antingen två mindre mitsar som sätts fast på händerna för att ta emot slag eller en större mits som man håller upp med två händer för att ta emot sparkar. Träningskompisen håller upp dessa mitsar på olika sätt beroende på vilka tekniker man tränar och det krävs lika mycket styrka, smidighet och kroppskontroll för att ta emot ett slag eller en spark som att utdela slaget eller sparken. Ibland mer. Förutom attacker genom sparkar och slag tränar man upp tekniker för att själv undvika att bli träffad. Träningen utförs oftast till

³ GIH, <http://www.ihs.se/templates/ihsNormalPage.aspx?id=2052> (hämtad 2010-12-10)

⁴ Ekberg 2009:31

⁵ http://www.allstyle.se/templates/index.aspx?page_id=13 (hämtad 2010-10-22)

musik och man tränar både ensam (styrketräning i form av armhävningar, sit-ups och stretching) i grupp (t.ex. olika uppmärksamhets- och snabbhetstränande lekar) och i gruppcirkelträning (där man under några minuter tränar olika tekniker med olika partners). Framförallt tränar man dock teknik i par och tränaren brukar eftersträva att man byter träningspartner kontinuerligt under teknikträningen. Träningen är konditionskrävande och tränar upp explosivitet, snabbhet och vighet. En del av träningen består av ”sparring” d.v.s. man använder tekniken man lärt sig under träningspassen i en tvåminuters kampsituation mellan två motståndare där båda parter är aktiva. Sparring är med andra ord en träningskamp och är en frivillig del av träningen. Man kan träna kickboxning i hela sitt liv utan att sparras. Vid sparringen bör man ha tandskydd, handskar och helst hjälm. Beroende på hur avancerad sparringen är krävs också fot- och benskydd, suspensoar och bröstskydd.

De olika tävlingsformerna i kickboxning är *Full Contact* och *Light Contact*. Till dess man fyllt 18 år får man endast tävla i *Light Contact*. Det som skiljer *Light Contact* från annan kamp är att en utövare straffas med poängavdrag om domaren anser att hon/han använt *för mycket kraft* i en spark eller ett slag. Poängavdrag sker oavsett om slaget/sparken träffat eller ej. *Light Contact* går ut på att vinnaren får in flest antal *korrekta* träffar på motståndaren och fokus är på teknik och kroppskontroll.⁶

Liksam inom annan kampsport finns det varianter av hur tekniken tränas och det har blivit vanligare att använda sig av olika spark- och slagtekniker i träningsformer som är inriktade på kondition och styrketräning s.k. ”fitnesssträning”. Till dessa former hör t.ex. Box, Kick’nbox och Body Combat. Den största skillnaden mellan kickboxning och dessa är att man inte självklart tränar sparring inom ”fitness”.

Teori

Utgångspunkten i studien är ett queerfeministiskt och normkritiskt förhållande till kunskap och makt. Judith Butler är den feministiska filosof som sammankopplas tydligast med queerteori genom att hon t.ex. ifrågasatt ordningen i att biologiskt kön är fast och anses utgöra grund för socialt genus. För att förtydliga sambanden använder Butler begreppet ”den heterosexuella matrisen” som i Tiina Rosenbergs effektiva sammanfattning förklaras som:

Kroppar är inte begripliga i sig utan kulturen skapar begripliga kroppar genom den heterosexuella matris som kräver en genusordning med två

⁶ <http://www.swedenkickboxing.se/LaddaNer/Reglerlc.pdf> (hämtad 2010-12-30)

tydligt identifierbara kön/genus: ett kvinnligt/feminint och ett manligt/maskulint. Dessa två kön definieras som varandras motsatser och är hierarkiskt definierade genom en obligatorisk heterosexualitet.⁷

Eftersom samhället förutsätter en obligatorisk heterosexualitet, kan det mesta vi gör sägas utgå ifrån tanken att vi alla har ett heterosexuellt begär. Alternativa begär förutsetts inte vara tänkbara alternativ och människor skolas in i särskiljande sätt att visa sin könstillhörighet. Queerteori används som ett analysverktyg för att synliggöra detta, d.v.s. heteronormativitetens påträngande makt över tankar och uttryck i samhället.

Butler menar att det inte finns något som helst essentiellt och självklart i hur man är feminin eller maskulin utan att vi alla lär oss att *göra* genus på ett korrekt sätt enligt gällande normer. Eftersom varken kön eller genus är stabila kategorier med essentiella egenskaper, men vi hela tiden gör genus på ett omedvetet plan, finns det risk att vi kopierar normen på fel sätt och detta bestraffas alltid, men beroende på i hur hög grad vi imiterar normerna felaktigt.⁸ Imitationen kallas en performativ handling.

I och med att genus görs hela tiden finns det förutom risken att göra fel även en möjlighet att utmana gränserna för vad som är ett godkänt görande. Butler menar att drag-kings och drag-queens är exempel på hur subversiva performativa handlingar utmanar våra uppfattningar om essentiella egenskaper kopplade till biologiskt kön. Dragkings och -queens genusiscensättande av viss kategori av biologiskt kön visar att genus är ett sorts spel, ett iscensättande som ständigt utförs, även av den som *borde* ha en essentiell egenskap kopplad till biologiskt kön. Det finns således inget original som bara är.⁹ När en kvinna uppfattas som man, enbart genom att sitta på ett maskulint sätt synliggörs det performativa, det skådespelande, förhållningssätt vi har till hur kön skall uttryckas. Det blir då också tydligt att det är skillnad på ett medvetet felgörande av kön och ett omedvetet. Min tanke är att det är en stor gradskillnad i hur felgörande mottas och bestraffas – att omedvetet *göra fel* är något som alltid bestraffas, medan ett medvetet subversivt felgörande eventuellt kan anses underhållande och kanske inte uppfattas som lika hotande mot heteronormen.

Normkritisk pedagogik kan definieras som en metod och ett förhållningssätt till kunskapande som har för avsikt att ifrågasätta normer ur ett intersektionellt perspektiv

⁷ Rosenberg 2005:10

⁸ Butler 1990/2006:191f

⁹ *ibid* s. 187ff

där makt, hierarkier och därmed privilegier synliggörs och ifrågasätts.¹⁰ Ett intersektionellt perspektiv innebär att man inkluderar kön, etnicitet, klass, religion, funktionalitet, ålder m.m. i analysen. Mitt fokus i denna studie är maktskapande genusnormer medan ett intersektionellt perspektiv i övrigt inte finns med.

Skolämnet idrott och hälsa skulle lämpa sig för normkritisk pedagogik i sitt kunskapsurval, i lärarutbildning och i teoretiska diskussioner om hälsa med eleverna, men eftersom ämnet ute på skolorna i huvudsak uppfattas som ett icke-teoretiskt rekreativämne menar jag att ansatsen att föreslå ett queert kunskapsurval och praktik (som t.ex. kickboxning) i sitt genomförande på lektionerna kanske inte kan förstås som något normkritiskt utan mer ses som en sorts subversiv performativitet i Butlersk anda.

Janne Bromseth beskriver att metoder för att synliggöra normer har kritiserats för att ”låsa den andra i en statisk offerroll”¹¹ (t.ex. genom att dela upp undervisning i flick- och pojkgrupper för att även flickorna skall få ta plats) och att reproducera kategoriindelningar för att kunna synliggöra förtrycket mot en viss grupp (alla flickor förväntas vara de tysta som inte tar plats). Den normkritiska pedagogiken har därför som ansats att synliggöra hur makt och förtryck skapas men att hitta metoder för att ”störa” istället för att av misstag reproducera ett förtryckande normskapande. Genom en poststrukturell förståelse av identitet och makt som ständigt föränderlig och med queerteorins ifrågasättande av t.ex. uppdelningen i två motsatta fasta biologiska kön med påstådda essentiella skillnader, visas hur makt skapas ”som del i all social praktik. Makten finns inte enbart ’där ute’ i samhället, utan skapas aktivt som del av kunskapskapandet och i hur vi tolkar oss själva, andra och verkligheten vi lever i.”¹²

För att kunna inleda diskussionen börjar jag med en definition av våld som en av de tränare jag intervjuat uttryckte: ”Våld är allt som inte är överenskommet.” Med det som bakgrund arbetar jag utifrån hypotesen att hela samhället skulle förändras om flickor tidigt i sitt liv fick lika stor tillgång till sin kropps möjlighet att vara aktivt aggressiva, få lära sig att använda hela kroppen för att kunna bruka våld och därmed få tillgång till makt på lika villkor som pojkar. Av egen erfarenhet vet jag att man kan känna sig glad, stark och fri av att få sparka och slåss och liksom Beauvoir menar jag

¹⁰ Bromseth & Darj (red.) 2010

¹¹ Bromseth & Darj (red.) 2010:38

¹² Ibid s.38-39

att män tillåts göra det naturligt, vilket även kvinnor skulle göra om de fick lov att visa ilska och aggressioner istället för att från en tidig ålder stöpas in i en form där femininitet är lika med passivitet.

I Beauvoirs text används ordet våld som tillgång till möjligheter att föra ut sina åsikter och stå fast vid dem och genom detta att utöva makt – eller åtminstone *inte* känna sig maktlös:

Våldet är den autentiska prövning som visar om var och en håller fast vid sig själv, vid sina lidelser, vid sin egen vilja; att helt ta avstånd från våld innebär att förneka varje objektiv sanning, att innesluta sig i en abstrakt subjektivitet. En vrede eller ett uppror som inte får utlopp via musklerna förblir imaginärt. Det är en fruktansvärd frustration att inte kunna rista in det som rör sig i hjärtat på jordens yta.¹³

Jag tolkar Beauvoirs text som om hon kopplar kroppens möjlighet till styrka och våld direkt till personlig utveckling och möjligheter att själv sätta gränser för vad man vill genomföra i livet. D.v.s. en möjlighet till transcendens och agens oavsett biologiskt kön. Jag menar att det intressanta med Beauvoirs text är att hon i dessa fem sidor i boken *Det andra könet* fokuserar på kroppen utan att koppla samman den kvinnliga kroppen med sexualitet och reproduktion. Detta gör avsnittet unikt eftersom nästan alla texter jag tidigare läst om feminism och jämställdhet i sin kritik av ojämställdhet fokuserar just på kvinnors kroppar som kopplade till sexualitet och reproduktion. Flickors och kvinnors hela situation beskrivs med utgångspunkt i sexualitet och reproduktion där kvinnors kroppar utnyttjas fysiskt, psykiskt och ekonomiskt.

Att flickor/kvinnor skulle ha samma möjlighet, önskan och vilja som pojkar/män, att använda sin kropp till något mer än att bara vara sexuella objekt (eller för den delen subjekt), är en oftast frånvarande aspekt i texter om kvinnor menar jag. Jag tolkar Beauvoir som att hon anser att både pojkar och flickor oavsett kroppsliga funktioner har samma möjlighet till transcendens och utveckling, att alla kön har samma behov och möjligheter och att det enbart är normer och förväntningar som framförallt i puberteten medverkar till att flickor begränsas till reproducerande, sexuella varelser. Av den litteratur jag läst om genus i förskolan, t.ex. Eidevald och Gens, framkommer det dock att normer om kvinnligt och manligt önskvärt beteende tränas in betydligt tidigare än i puberteten, vilket kommer att diskuteras i analysen.¹⁴

¹³ Beauvoir 1949/2006:387

¹⁴ Eidevald 2009 och Gens 2007

Metod och urval

Jag har valt att utföra min studie genom att kombinera intervjuer av sex personer med dokumentstudier. För att söka svar på hur kampsportsutövande kan påverka utövarens syn på möjlighet till våld beslöt jag mig för att göra samtalsintervjuer med sex personer som utövar Kick'nbox. Som det beskrivs i *Metodpraktikan*¹⁵ gav jag mig således in på ett utforskat fält med intentionen att få reda på hur mina informanter själva uppfattade sin värld. Fyra av informanterna är flickor mellan 14 och 23 år och de två övriga är en kvinna och en man som är tränare och erfarna kickboxare. Urvalet gjordes enligt snöbollsurvalstekniken.¹⁶ Det innebar i mitt fall att jag först kontaktade tränaren Grete som jag kände till från tidigare och hon gav mig kontaktuppgifter till de övriga. Skälet till att jag inte valde att göra ett mer selektivt urval är pragmatiskt. Uppsatsens begränsade omfattning beträffande tid och rum gjorde det praktiskt omöjligt för mig att söka informanter på andra orter eller i andra klubbar. Urvalen vid sökning av informanter har gjorts med tanke på min egen erfarenhetsbas av kickboxning som god förkunskap för att kunna utföra samtalsintervjuer inom just detta område och inte kampsport i stort och eftersom ansatsen i studien är ett normkritiskt perspektiv ville jag fokusera på flickor och deras relation till våld och makt, samt möjligheten att utöva kickboxning i skolan.

En av nackdelarna med den pragmatiska urvalsmetoden är att mina informanter alla bor i små lugna orter där t.ex. gängbråk är ett relativt okänt fenomen. Eventuellt kompenserar de två tränarna för denna småstadsbrist eftersom de båda är uppvuxna i storstäder och flyttat till mindre orter i vuxen ålder. Jag är också medveten om att mitt urval är begränsat till människor som förmodligen redan är positiva till kickboxning och kampsport i allmänhet och att detta innebär att jag inte kan dra några slutsatser om t.ex. andra unga flickors inställning till kampsport och dess potential att förändra genusnormer. Dock är avsikten med denna uppsats inte att utföra en jämförande studie utan först och främst att diskutera möjligheten att använda kickboxning som ett medel att ”störa” rådande genusnormer. Jag betraktar uppsatsen som en förstudie för att i framtiden kunna utföra studier med ett större antal utövare, på olika platser, i olika åldrar och under en längre tid.

¹⁵ Esaiasson, Gilliam et al 2007:285

¹⁶ Ibid s. 216 ff

Kickboxning/Kick'nbox är en kampsport som baseras på ett aggressivt anfallstänkande vilket enligt samhällets flicknormer egentligen borde utövas av pojkar. Samtidigt är kickboxning en av de snabbast växande idrotterna för flickor i Sverige vilket också gjorde att kickboxning passade med syftet att undersöka jämställdhet i samband med skolans idrott och hälsa. Kickboxning/Kick'nbox passar enligt mig specifikt bra i skolmiljö och skälen för detta är i korthet att man tränar i par vilket är ett alternativ till lagidrottande, man håller ett fysiskt avstånd vilket inte är fallet i t.ex. judo och brottning, man fokuserar på teknik istället för styrka vilket innebär att alla kön har samma möjligheter, samt att man tränar till musik vilket i mitt tycke gör all träning rolig och får en att orka mer.

Min första intention var att basera studien på intervjuer enbart, men fann information i styrdokumentet för skolämnet Idrott och hälsa som krävde sin förklaring. Hur uttrycktes i dokumenten vad som skulle, och inte skulle, inkluderas i ämnet? Vilka var motiven till detta? Parallellt med intervjuerna har jag således studerat ett tjugotal olika dokument från statliga myndigheter. Även här visade sig snöbollstekniken vara effektiv eftersom jag sökte på Internet där länkar i dokumenten ständigt leder vidare till mer information. Snarare har tillgång till material varit för stort varför även här uppsatsens omfattning har varit en grund för urvalets storlek. Mitt huvudsyfte har varit att söka dokument som beskriver skolmyndigheternas presentation och kritik av Idrott och hälsaundervisningen, diskussion av hälsa/idrott och kön samt utmanande av könsnormer. I denna studie har det inte funnits utrymme att bevisa kausala samband men min studie synliggör möjliga samband mellan rådande Idrott och hälsaundervisnings reproducerande av genusnormer och psykisk ohälsa bland flickor.

Urvalet av artiklar och rapporter grundar sig på information från bl.a. Skolverkets hemsida. Den största delen av de dokument som finns med i källförteckningen är således rapporter och utredningar samt information hämtad från Skolverket och andra statliga myndigheter.

En pragmatisk inställning är även orsak till att jag enbart fokuserade på kickboxning istället för kampsport i allmänhet och därefter intervjuade utövare av Kick'nbox. Eftersom jag lever på en liten ort är urvalet av kickboxningsklubbar inte stort och jag hade redan från start intentionen att börja intervjuva tränaren Grete eftersom jag uppskattade de värderingar hon stod för. När det vid första kontakten med Grete visade sig att hon gjort valet att utöva träningen som Kick'nbox istället för

kickboxning, (vilket är något som diskuteras i analysen) beslöt jag att det inte var träningsformen i sig som var avgörande för min studie utan möten med tänkande och reflekterande utövare. Samtalen med tränare och utövare kretsade kring mina huvudfrågor om könsnormer, kickboxning som självförsvar, kickboxning i skolan, samundervisning och tänkbara konsekvenser i samhället om barn/unga fick träna kickboxning i skolan.

I enlighet med snöbollsurvalstekniken känner således mina informanter varandra eftersom de bor på en liten ort och har samma fritidsintresse. Alla godkände att bli inspelade och citerade och i studien har jag anonymiserat informanterna så långt det varit möjligt. Eftersom de ägnar sig åt en idrott som är relativt liten går det dock ändå lätt att identifiera dem om någon så önskar. Information som jag ansett vara känslig och som med lätthet kan kopplas till en viss person har inte tagits med i uppsatsen. De yngre deltagarna i studien har även haft föräldrarnas godkännande att delta. Jag kallar i uppsatsen flickorna för Sussi, Katarina, Ulla och Eva och tränarna kallas Grete och Rolf.

Tidigare forskning

Litteratur som betonar den fysiska kroppens möjligheter för att erhålla en positiv uppfattning av att vara en fysiskt stark och *empowered* kvinna har varit svårt att finna. Det tydligaste exemplet är kritiken som levereras i de få sidorna jag refererar till i Simone de Beauvoirs *Det andra könet*. En vidareutveckling av Beauvoirs tankar gör Iris Marion Young i *Att kasta tjejkast!* där hon beskriver och försöker förstå vissa typiska kvinnliga rörelsemönster med utgångspunkt i Merleau-Pontys teori om den levda kroppen samt Beauvoirs teorier om den kvinnliga kroppens situation. Young skriver ”Det finns inget inneboende mystiskt samband mellan typiskt kvinnliga rörelsemönster och det faktum att man är kvinna. Många av dem är [...] framförallt en konsekvens av bristande träning i att använda kroppen för att utföra uppgifter som kräver fysisk styrka.”¹⁷

Hur denna brist på fysisk träning iscensatts genom fysisk fostran beskrivs utförligt av Pia Lundquist Wanneberg i *Kroppens medborgarfostran. Kropp, klass och genus i skolans fysiska fostran 1919-1962* där hon menar att flickors kroppar gjorts till

¹⁷ Young 2000:264

kvinnliga kroppar genom att införa speciell kvinnogymnastik istället för den allmängiltiga Linggymnastiken som riktade sig till alla oavsett ålder, kön och klass.

Karin Grahn visar i sin avhandling *Flickor och pojkar i idrottens läromedel – konstruktioner av genus i ungdomsträna-utbildningen*, hur ”flickighet” i kursböcker för idrottsförbunden görs till något särskilt, annorlunda och samtidigt eftersträvanvärt genom att ständigt jämföras med pojken/mannen som norm. Flickors idrottande har den kvinnliga kroppens reproducerande funktion som genomgående genusnorm och avvikelser ifrån reproduktionsrollen betraktas som icke-önskvärda.

Jan-Eric Ekbergs *Mellan fysisk bildning och aktivering – en studie av ämnet idrott och hälsa i skolår 9*, analyserar vad som faktiskt lärs ut på idrottslektioner och sammanfattar sin avhandling med att det bland idrottslärare råder stor tveksamhet om vad ämnet skall syfta till. Styrdokumenten anses vara svårtolkade vilket leder till att lektionerna i stort sett ser ut som de ”alltid” gjort istället för att t.ex. teoretiskt diskutera hälsoaspekter.

Kritiken av Idrott och hälsalektionernas fokus på aktiviteter istället för kunskapande delas av skolmyndigheterna. Två rapporter från 2010, *På pojkarnas planhalva? Ämnet idrott och hälsa ur ett jämställdhets- och likvärdighetsperspektiv* samt *Mycket idrott och lite hälsa* ger aktuell information om problem inom Idrott och hälsaundervisningen. Ett flertal av skolmyndigheternas rapporter kommer att diskuteras vidare i analysen.

Flera studentuppsatser, framförallt av studenter på Gymnastik och Idrottshögskolan, delar den kritiska uppfattningen och diskuterar t.ex. flickors låga betyg och vad eleverna uppfattar att de lär sig. I Daniel Bengtsson och Ervin Ribics uppsats *Bollspel är inte på samma villkor, det gynnar killarna eftersom de har bättre förutsättningar* förklaras ojämlika betyg som ett resultat av oklara instruktioner i styrdokumenten. *Pojkar och flickors uppfattning om idrott och hälsa* av Niklas Lind och Stefan Hagman bekräftar att den manliga normen styr Idrott och hälsaundervisningen och en viktig upptäckt de gör är att pojkar anser att de lär sig mer än flickor även i delar som skulle kunna anses vara könsneutrala som t.ex. att lära sig om sambandet mellan mat, motion och hälsa.

Normkritisk pedagogik är en relativt ny arbetsmetod och passar som jag ser det väl in i diskussioner om skolämnet Idrott och hälsa. De studier jag funnit har diskuterat normkritisk pedagogik i drama, forumspel, musik och sexualundervisning vilket delvis kan bero på att den litteratur som finns i Sverige i ämnet har skrivits av

personer som är aktiva inom dessa (vilket i sig kan ses som ett tecken på hur normer även drabbar normkritik).

Analys och diskussion

200 år av fysisk fostran – en historik

Linggymnastiken etablerades vid Gymnastiska centralinstitutet (GCI) redan i början av 1800-talet och institutets uppgift var då att utbilda militära och civila gymnastiklärare. GCI bytte 1966 namn till Gymnastik- och Idrottshögskolan och är fortfarande en av de största institutionerna i Sverige som utbildar idrottslärare. Skolan anses vara världens äldsta existerande idrottshögskola. Skolans historiska bakgrund med P.H. Ling som skapare samt den centrala roll CGI fortfarande har för utbildningen av idrottslärare i Sverige kan delvis förklara att undervisningen i Idrott och hälsa ser ut som den gör i skolorna. Exempelvis är lagsporter och bollspelade fortfarande 2010 den mest frekventa aktiviteten på Idrott och hälsalektionerna trots att Skolverket och styrdokumentet visar på statens önskan om ett förändrat innehåll i undervisningen.

Fysisk fostran har i Sverige alltid varit en viktig del i utbildningen och redan när Folkskolan blev obligatorisk 1842 fanns gymnastik med som ett separat ämne. Den fysiska fostran bestod då av strikta Linggymnastiska övningar. Skolväsendet i Sverige var ända fram till 1962 uppdelad i en allmän obligatorisk 5-7-årig folkskola för yngre barn och därefter frivilliga läroverksstudier för de välmotiverade ungdomarna.

Pia Lundquist Wanneborg diskuterar i avhandlingen *Kroppens medborgarfostran* hur gymnastik och idrottande skapats just utifrån en medveten önskan om vilken sorts människa den moderna staten behövde. Enligt Lundquist Wanneborg hade gymnastikundervisningen uppgiften att i folkskolan fokusera på stärkande övningar för att eleverna skulle orka arbeta flitigt, samtidigt som de tränades i att lyda order och ställa in sig i leden. På läroverksnivå hade gymnastikundervisningen dessutom som mål att utbilda framstående ledare som skulle styra den folkskoleutbildade arbetarklassen. För de äldre läroverkseleverna var den fysiska fostran även ett tillfälle för rekreation och sågs som ett avbrott i de krävande teoretiska studierna. Rekreationsbehovet förklarar införandet av idrott som viktig beståndsdel då idrottande ansågs lustfullt till skillnad mot gymnastiken och lever fortfarande kvar i hur lärare ser på ämnets syfte.

Gymnastik och idrott ansågs länge som två motsatta aktiviteter med helt olika förhållningssätt. Forskare hävdade bl.a. att idrott var skadligt eftersom det slet på kroppen i stället för att bygga upp den till skillnad från den stärkande Ling-

gymnastiken. Argumenten mot idrottande handlade dessutom om den omoral som idrotten lockade fram bl.a. genom att lyfta fram individers prestation istället för att främja gruppkänslan, något som gymnastikläraren Törngren diskuterar redan 1905 i *Lärobok i gymnastik*. Problemet med Linggymnastiken var dock att den uppfattades som så tråkig att eleverna skaffade sig läkarintyg för att slippa vara med på den. Ökningen av antalet elever som skolkade eller försökte slippa gymnastiken bidrog till att idrotten slutligen fick en plats i gymnastiken.¹⁸ Idrott och framförallt tävlande var dock något som diskuterades under flera år. Gymnastiklärarna ansåg att tävlandet endast skulle genomföras i idrotter där insatsen var kort och intensiv, t.ex. höjdhopp och spjutkast samt gärna i sammansatta idrotter som trekamp för att eleverna skulle ges möjlighet till allsidig träning.

Törngren (som arbetade på Centrala Gymnastikinstitutet) menade att leken var en viktig del av den fysiska fostran eftersom leken var ett uttryck för hälsa och förhoppningar och därigenom skulle stärka den andliga dimensionen av Linggymnastiken. ”[Leken] gav en friskhet åt den lyckliga och glada barndomen samtidigt som den verkade socialt utjämnande: lekkamratens duglighet i den aktuella leken blev överordnad social tillhörighet”¹⁹ skriver Lundquist Wanneberg.

Törnbergs inställning till lek som socialt utjämnande innebar inte att han ansåg tävlandet som något negativt. Istället uttryckte han att lusten att tävla var ”som en kraft och en inre drift som helt naturligt fanns hos all ’frisk ungdom’.”²⁰ Enligt honom var bästa sättet att tävla i ”flock mot flock” där eleverna tävlade tillsammans för att nå ett gemensamt mål. Detta kan enligt mig förklara varför bollsporter och ”flock mot flock” aktiviteter fortsätter att dominera idrottslektionerna. Törngren menade dock att eleverna aldrig fick vinna priser eftersom priset då blev målet istället för själva utövandet av gruppaktiviteten och skulle därmed förstöra gruppens gemensamma mål. Han pekade även på faran med att detta skulle framhålla individer ”som hade medfödda anlag och inte de som lagt ner en större arbetsinsats”,²¹ en farhåga som jag menar fortfarande känns väldigt aktuell och genomsyrar diskussioner om betyg i idrott och hälsa bland både lärare och elever. Vad ska betygsättas egentligen – arbetsinsats, anlag eller vad?

¹⁸ Lundquist Wanneberg 2004:100 ff

¹⁹ Lundquist Wanneberg 2004:64f

²⁰ ibid

²¹ ibid

På läroverksnivå blev det i början av 1900-talet tillåtet och även önskvärt att tävla men fortfarande var ett allmänt idrottande inte något som uppskattades av varken lantbrukare, religiösa ledare eller arbetarrörelsens politiker som menade att idrottande var både ogudaktigt och ett politiskt slöseri med ungdomens krafter. Idrottande var således en tydlig klassfråga där aristokratin och överklassen ansåg att idrottande var nyttigt och hälsosamt, medan arbetarklassen ansåg att det var slöseri med krafter som borde ägnas åt att förbättra världen.²²

Linggymnastikens fokus på kroppshållningen som bas för ett gott liv och en god hälsa, kritiserades av en del forskare eftersom den endast *övade* kroppen istället för att *träna* den. Under 1930-talet började kroppen betraktades mer och mer som en maskin som kunde tränas att bli uthålligare, och för att detta skulle uppnås var det viktigt att träna kondition. Från mitten av 1950-talet blev gymnastikundervisningens viktigaste mål att utveckla kondition istället för hållning, men utan att riskera att barnen skulle överanstränga sig. Det perfekta sättet att träna uthållighet och kondition var bollspelande eftersom barnen då kunde ge allt under korta intensiva stunder som naturligt avlöstes av återhämtning.²³

P.H. Ling såg gymnastik som ett sätt att främja både kroppens och själens utveckling. ”Målsättningen var att konstruera rörelser så att kroppen tränades så allsidigt som möjligt för att uppnå det som kallades den harmoniska helheten. I denna innefattades även de inre organen och själen.”²⁴ Det var således inte bara kroppen som skulle utvecklas utan hela människans karaktär och moral utvecklades genom att lära sig använda kroppen på ett hälsosamt sätt. Som jag beskrivit ovan pågick diskussioner under hela första hälften av 1900-talet om i vilken mån gymnastik eller idrott skulle anses vara det viktigaste i den fysiska fostran. Det individfokuserade idrottandet och tävlandet kritiserades av Linggymnaster men i den nya enhetsskolan – den obligatoriska grundskolan som infördes 1962 – skrevs tävlingsmomenten slutligen in som relativt centrala i läroplanen för gymnastik eftersom tävlandet ansågs stimulerande för eleverna. Samtidigt betonades återigen att tävlandet helst skulle ske i lagform.²⁵ I 1980 års läroplan (Lgr 80) kallades ämnet *Idrott* och i 1994 års läroplan fick vi skolämnet *Idrott och hälsa*. Från början av 1900-talet och fram till införandet

²² Forskning och framtid <http://www.fof.se/tidning/2004/6/kampen-om-sporten> (hämtad 2010-12-22)

²³ Lundquist Wanneberg 2004:139 ff

²⁴ *ibid* s. 51 f

²⁵ *ibid* s. 166 ff

av Lgr 80 ansågs det självklart att ha en uppdelning med pojk- och flickgymnastik men i 1980 års läroplan framförs tydliga krav från Skolöverstyrelsen på samundervisning under hela skoltiden.²⁶ Att samundervisning existerat tidigare återkommer jag till senare i analysen. En viktig faktor när det gäller samundervisningens vara eller icke vara visar sig vara ålder och antagandet att kroppens biologiska utveckling till två reproducerande och olika kön krävde olika sorters gymnastik för pojkar och flickor. En vanligt förekommande variant på genomförande av samundervisning har varit att bedriva samundervisning fram till dess att eleverna börjat i årskurs 7, då eleverna är ca 13 år gamla, och därefter praktisera särundervisning.

Idrott och hälsa som inte fungerar

I en Samtalsguide från 2007 kritiserar Myndigheten för skolutveckling den nuvarande Idrott och hälsaundervisningen för att inte utgå ifrån det *rätta* hälsoperspektivet i undervisningen. Lärarna har ofta en *patogen* hälsodiskurs d.v.s. där hälsa anses utgöra människans normaltillstånd och eleverna erbjuds en Idrott och hälsaundervisning som handlar om att motionera och att äta rätt för att undvika sjukdomar och t.ex. övervikt. ”Förutsättningarna att lära sig hälsa i ämnet består då främst i att träna sin kondition genom olika idrottsaktiviteter och därmed undvika risker med en stillasittande livsstil.”²⁷ Skolutvecklingsmyndigheten menar dock att skolämnet borde ses utifrån ett *salutogent* perspektiv där t.ex. bollspel inte bara handlar om att ha en konditionstränande effekt utan kan ”möjliggöra hälsoutveckling exempelvis i termer av: att utveckla kondition, koordination och motorik; att utveckla sociala kvaliteter och främja demokratisk medverkan; som en aktivitet som skapar ett högt engagemang och deltagande i undervisningen [...] eller genom ett upplevt välbefinnande i aktiviteten, i rörelsen eller i de sociala relationerna.”²⁸

Mina informanter förklarade att idrottslärarna eftersträvar att alla skall vara nöjda på idrottslektionerna, vilket gör att ingen blir nöjd. Om läraren väljer bollsporter för att de flesta håller på med bollsporter måste ändå t.ex. fotbollen anpassas även till de som inte tränar på fritiden. Det blir med andra ord inte roligt för någon och resulterar varken i aktivitet eller kunskapande.

²⁶ NU-03 (2004) Rapport 253:70

²⁷ Idrott och hälsa – en samtalsguide om kunskap, arbetssätt och bedömning, 2007:20

²⁸ ibid

Det är ganska dumt att man kör sånt på idrottslektionerna för dom som håller på med det på fritiden är så jäkla överlägsna och det är ju inte kul om man inte håller på med det för då är man alltid helt lost. (Ulla)

Tränaren Grete förklarar att hon medvetet undviker att korrigera tekniker i Kickn'box just för att det skall vara roligt hela tiden. Man skall få igång flåset. Och man ska bli glad! Hon arbetar alltså utifrån en salutogen syn på hälsa till skillnad från idrottslärare som bara kör bollsporter utan att reflektera över vad eleverna faktiskt får ut av lektionen. Katarina kan konstatera att:

Det blir ju inte så ofta fel. Alltså, man kanske slår fel men det blir ändå rätt för en själv. Man får självkänsla, självförtroende av att göra det. Man känner, Gud vad jag är duktig som kan slå så hårt eller nå't sånt där.

Redan i Skolverkets Nationella Utvärdering 2003 konstateras att samundervisning, d.v.s. att flickor och pojkar har gemensamma idrottslektioner, påverkar flickornas Idrott och hälsabetyg på ett negativt sätt. ”Uppföljningsstudier av samundervisningens effekter visar att flickornas traditionella ämnesinnehåll försvunnit och att flickornas medelbetyg inom ämnet sänkts.”²⁹ Jag återkommer till orden *flickornas traditionella ämnesinnehåll* senare i analysen men konstaterar att problemet med att flickor fortfarande får lägre betyg än pojkar just i ämnet Idrott och hälsa är något som verkar störa både regeringen och Skolverket och bekräftas i flera olika studier, den senaste genomförd under hösten 2010. Rapporten *På pojkarnas planhalva?* visar att ”Idrott och hälsa är det enda av grundskolans ämnen där flickor har sämre betyg än pojkar.”³⁰

Idrott och hälsalektionerna ute på skolorna kritiserades skarpt i en rapport från den flygande tillsyn som Skolinspektionen genomförde 22 april 2010. Skolinspektionen genomförde oanmälda besök på 172 skolor och deltog vid ca 300 olika Idrott och hälsa lektioner. Skolinspektörerna noterade då att minst 75% av lektionerna handlade om bollsport.³¹ Att så lite tid fortfarande ägnas åt hälsa är något som förvånar med hänsyn till att när skolämnet *Idrott* bytte namn till *Idrott och hälsa* år 1994 fanns det en tydlig vision om att det var något mer än endast idrottande som skolmyndigheterna ville åstadkomma. I Skolverkets utvärdering NU-03 kan man läsa att det anses av stor vikt att ta hälsoaspekten på allvar för det har Sverige alltid gjort:

²⁹ NU-03 (2004) Rapport 253:70

³⁰ På pojkarnas planhalva? Ämnet idrott och hälsa ur ett jämställdhets- och likvärdighetsperspektiv, 2010:28

³¹ Rapport 2010:2037

Ända sedan kroppsövning tillkom som ämne i de tidigare läroplanerna i slutat på 1800-talet har hälsofrågorna betonats. Fokus och innehåll i ämnet har dock förändrats utifrån den syn på hälsa som dominerat, vilket har varierat under de senaste hundra åren. Man kan säga att utvecklingen inom ämnet följer den människosyn och de aspekter av hälsan som stått i fokus i samhället.³²

Med tanke på att ämnet Idrott och hälsa har som syfte att stärka hälsa för alla är det förvånande och sorgligt att flickorna sexton år efter den nya kursplanen infördes mår så mycket sämre än pojkar, ett faktum som Statens folkhälsoinstitut konstaterar i *Kartläggning av barns och ungdomars psykiska hälsa*³³. Skillnaden i psykisk hälsa mellan pojkar och flickor gäller framför allt flickors upplevda hälsa och självkänsla.

I kartläggningen framkommer att flickor inte alls är lika nöjda med sig själva som pojkar är, varken när det kommer till kropp eller prestation. Flickorna är i mycket högre utsträckning än pojkarna missnöjda med sina kroppar och dessutom är de oftare missnöjda med *allt* de gör. Detta är intressant med tanke på att flickors medelbetyg i grundskolan är mycket högre än pojkars. Ändå bedömer flickorna sin egen prestation som betydligt sämre än hur pojkar bedömer sig själva.

Tränaren Grete håller med om att killar verkar ha ett bättre självförtroende, något som syns tydligt i skillnaden mellan hur killar och tjejer tar in lokalen när de första gången kommer till ett träningspass. Med sitt kroppsspråk uttrycker killarna att de kan allt medan tjejerna står längs med väggarna och försöker se osynliga ut. Iris Marion Young beskriver killars förhållningssätt på liknande sätt och konstaterar att kvinnor ofta närmar sig en fysiskt krävande arbetsuppgift ”med ängslan, osäkerhet och tvehågsenhet. Vi tvivlar ofta på att vår kropp klarar att genomföra uppgiften.”³⁴ Flickor förväntar sig alltid att bli bedömda utseendemässigt, i en patriarkal värld är kvinnan alltid ett objekt och ”inte sällan lever kvinnan själv aktivt ut sin kropp som ett ting”³⁵ hon ser sig själv utifrån, fixar till håret, speglar sig och bedömer sig själv ständigt.

Grete menar att hon upplever hur Kick’nbox tydligt förändrar flickornas objektifierande av sig själva genom att de märker hur omöjligt det är att boxas med långa naglar och att makeup ändå bara rinner bort när de tränar hårt. ”Första gången kom-

³² NU-03 (2004) Rapport 253:70

³³ <http://www.fhi.se/Vart-uppdrag/Barns-och-ungas-halsa/Regeringsuppdrag/Kartlaggning-psykisk-halsa/> (hämtad 2010-11-26)

³⁴ Young 2000:263

³⁵ ibid s. 275

mer de dit jätteuppsnofsade men oftast redan efter första lektionen märker de att det inte funkar... och ingen bryr sig ju i alla fall om hur någon annan ser ut för alla är så fokuserade på vad dom själva gör.” Det fina med detta är att det inte är någon annan som talar om för dem hur de skall se ut. Det blir en kroppslig erfarenhet av att på träningen duger jag som jag är, med eller utan smink.

Statens folkhälsoinstitut menar att satsningen på bättre hälsa bör ske i skola och förskola men trots detta problematiserar de till skillnad från skolmyndigheterna inte Idrott och hälsalektionernas kunskapsurval och genomförande. I stället föreslås att klasslärarna – inte Idrott och hälsalärarna – bör använda sig av olika metoder som t.ex. kognitiv beteendeterapi (KBT) och mindfulness för att “bota” nedstämdhet.³⁶

Mina informanter ser själva ett tydligt samband mellan fysisk och psykisk hälsa och talade om fysisk träning som en källa till gott självförtroende – man inser att man kan och förmår mer än man tror. Både vad gäller kroppsstyrka och energi. Upptäckten att man orkar sparka explosivt och det hårdaste man kan i 2 evighetslånga minuter är en absolut bekräftelse på att man är stark! Och att man orkar mer än man tror. Dessutom upplever utövaren att det är ”lättare” att sparka om man använder så mycket kraft som möjligt i varje spark. Gör man det halvhjärtat blir det oändligt mycket jobbigare.

Att utmana sig själv hela tiden och märka att man orkar är en ”egoboost” som en flicka uttrycker det. Det är oerhört mycket kraft som ”går åt” för att orka göra 100 frontkicks. Efter 70 kickar känner en normalperson sig döende och på väg att ge upp, men tack vare att man tränar i par, har musik som hetsar på och en uppmuntrande omgivning tvingar man sig att fortsätta trots att man tror att man inte kan.

Jo, man kommer ju till en gräns där man inte orkar längre och sen pushar man sig lite till och faktiskt orkar och då känner man ju att – man får lite egoboost liksom. Och så blir man så glad efter träningen, alldeles uppspelt, man känner sig jätteglad.

Uppenbara samband?

Finns det något uppenbart samband mellan hur Linggymnastiken utvecklats till Idrott och hälsa, hur bollspelandet blivit allenarådande, att flickor mår sämre än pojkar och att flickor i allmänhet får sämre betyg än pojkar just i skolämnet Idrott och hälsa? För

³⁶ <http://www.fhi.se/Vart-uppdrag/Barns-och-ungas-halsa/Regeringsuppdrag/Kartlaggning-psykisk-halsa/Att-framja-psykisk-halsa/> (hämtad 2010-11-26)

att diskutera ett sådant samband behövs en historisk återblick – denna gång ur ett genusperspektiv.

Den gymnastiserande svaga kvinnan och den idrottande starke mannen – 1900-talets sekelskiftesnorm

Den ursprungliga Ling-gymnastiken vände sig enbart till män eftersom den utvecklades för militärutbildningarna. 1864 fick flickor lov att börja utbilda sig på Centrala Gymnastikinstitutet (CGI) vilket innebar att Ling i sina skrifter diskuterade om det kanske borde vara skillnad på flickors och pojkars gymnastikundervisning. I samhället hade då flickor och kvinnor börjat beskrivas som svaga och väsensskilda från männen, men Ling menade att kvinnor inte alls var så svaga och klena som det påstods, utan menade att skillnaderna var individuella och inte könsberoende. Han ansåg dock att det fanns vissa skillnader i biologi och psyke mellan könen och att dessa skillnader ökade med ålder. Enligt Lundquist Wanneberg ”tonade [Ling] både ned skillnaderna mellan könen och lyfte fram dem.”³⁷ Ling ansåg att man inte skulle påskynda könsskillnaderna genom att dela upp vad flickor resp. pojkar kunde utföra för gymnastikövningar men ansåg samtidigt att flickor och pojkar inte skulle utföra samma sorts lekar. Pojkarna fick leka tävlingslekar med både brottnings- och kampinslag medan flickorna skulle ägna sig åt dans- och ringlekar.

Gymnastikläraren Törngren ansåg precis som Ling att gymnastiken kunde utföras av alla oavsett ålder, klass och kön. Trots att han menade att det fanns vissa fysiologiska skillnader mellan pojkar och flickor kunde de utföra gymnastikövningarna tillsammans och med samma krav på perfekt genomförande. Men även Törngren tyckte att det borde ske en uppdelning efter kön vid 12 års ålder eftersom flickor då visade sig vara mer böjliga medan pojkarna var starkare. Törngren menade också att både pojkar och flickor skulle träna samma saker, så trots att sång- och danslekar ansågs mer lämpligt för flickor innebar det inte att pojkarna skulle låta bli att dansa.³⁸

Som Lundquist Wanneberg skriver utgick den svenska kvinnorösträttsrörelsen runt sekelskiftet 1900 från idén att kvinnor och män hade olika men kompletterande egenskaper både fysiskt och psykiskt. I enlighet med den åsikten utvecklades

³⁷ Lundquist Wanneberg 2004:60 ff

³⁸ ibid s. 65

Linggymnastiken vidare till en kvinnogymnastik där införandet av rytm och estetik var en viktig del i utförandet.

Det är inte självklart att orsak och verkan var så tydlig som det verkar av ovanstående mening, men rösträttsrörelsens liberala idéer om mänskliga rättigheter innebar att kvinnor fick möjligheter att utbilda sig. En av dessa kvinnor var Elli Björkstén som tog examen på Centrala Gymnastikinstitutet 1885. Hon utvecklade en speciell kvinnogymnastik som till formen utgick ifrån Linggymnastiken men utfördes på ett mjukare och böjligare sätt. Björkstén menade att flickorna behövde utbildas i ett kvinnligt rörelsesätt och en kvinnlig moral. Björksténs fokus låg på att utveckla ett rörelsesätt och en kvinnlighet som skulle utmynna i moderskap, samtidigt som även pojkar behövde utbildas till ”riktiga män”.³⁹ Den heterosexuella matrisen iscensattes och skulle upprätthållas direkt och välplanerat genom skolväsendets fysiska fostran.

Jag frågade mina informanter om de trodde att flickor var svagare och kanske hade en lägre smärtröskel, något som Young menar är en uppfattning som flickor lär sig med åren eftersom de från födelsen får höra att de måste vara försiktiga. Young refererar till en studie som visar att både pojkar och flickor anser ’att flickor löper större risk att göra sig illa.’ Young skriver: ”ju mer en flicka identifierar sig med sin status som kvinnlig varelse, desto mer uppfattar hon sig själv som ömtålig och orör- lig[...]”⁴⁰ Till min glädje bemöttes min fråga av upproriska NEJ följt av skratt. Katarina menade att det var precis tvärtom:

Nej gud nej! Vi föder ju barn och har mensvärk och så. Killarna kanske tål en smäll i ansiktet bättre men de skulle ju aldrig klara av att föda en unge... det är ju ändå så himla utdraget men en smäll är ju en smäll och sen är det klart...

Med tanke på att just menstruationer och framtida moderskap var skälen till att flickor ansågs behöva ha en lugnare sorts gymnastik än pojkar är det intressant att Katarina så självklart väljer kvinnors reproduktionskapacitet som skäl för att visa det motsatta förhållandet. Kvinnor har mens och kan föda barn vilket bevisar att det är kvinnorna som är de starka och tuffa. Lika tydligt är det också att en kvinnokropp fortfarande kan sägas definieras genom sin reproduktiva förmåga.

Motståndare till det biologiska särartstänkande var Elin Falk som författade en lärobok i gymnastik 1927. Hon hävdade att det var omöjligt att avgöra om skillnader i

³⁹ ibid s. 173

⁴⁰ Young 2000:74

styrka var kopplat till kön eller om det var fostran och miljö som gjorde flickor svaga. Falk förespråkade istället att gymnastiklärarna på alla sätt skulle utforma undervisningen så att både pojkar och flickor fick tillgång till samma muskelstyrka och rörlighet.

Särartstänkandet blev dock det som slog igenom i styrdokumentet och i läroplaner från 1919 och 1928 framförs vikten av att ta hänsyn till elevernas kön i all undervisning. Fram till puberteten kunde flickor och pojkar ha gymnastik tillsammans och leka och brottas ihop. Men vid pubertetens inträde var det viktigt att dela upp pojkar för sig och flickor för sig så att de kunde utvecklas i enlighet med den roll de skulle ha i samhället senare.

För flickorna fokuserades moderskapet och menstruationens inverkan på flickornas styrka och lämplighet för idrottande vilket fick en stor betydelse i debatten om vilka idrottsgrenar flickor kunde delta i. Karin Grahn menar att flickor i idrottsböcker fortfarande beskrivs utifrån synen på flickor som reproducerande varelser men att den reproducerande förmågan medför en kvinnokropp som är problematisk jämfört med mannens ”problemfria” normala och normerande kropp. Det går alltså inte att vara både flicka och elitidrottare eftersom

[...] flickor är de som har menstruationsproblem, en negativ fysisk utveckling, en generande kropp, en icke presterande kropp, riskerar att sluta idrotta etc. [...] Med andra ord framställs det problematiska som något essentiellt flickigt. Den andra problembilden; att riskera menstruations- eller ätstörningar, eller att träna för hårt, är en bild som å ena sidan normaliserar idrottande flickor som problematiska och i risk för ohälsa (något som för en “normalidrottande flicka” kan undvikas), å andra sidan skapar prestationsinriktade flickor som ett problem. Att både utvecklas till kvinna och till en presterande idrottare framställs som osannolikt.⁴¹

Inställningen att både pojkar och flickor behövde utbildas i specifika könskodade rörelse- och tankemönster har således sedan början av 1900-talet varit en viktig beståndsdel i skolans fysiska fostran – dock inte självklart med samma tydligt uttalade mål för respektive kön.

I enlighet med Butlers teori om den heterosexuella matrisen och performativitetsteorin visar särundervisningstanken vikten av att accentuera att det *endast* finns två kategorier av biologiskt kön, att dessa två kön skall uppföra sig på två olika köns-specifika sätt och att de två dessutom endast bör känna begär till varandra. Butler

⁴¹ Grahn 2008:192

menar i performativitetsteorin att vi alla gör den kategori av kön vi blivit tilldelade vid födseln på nytt vid varje tillfälle och att det vid varje enskilt tillfälle finns möjlighet att ”göra rätt” eller riskera att ”göra fel”.⁴² Uppdelningen i rytmisk flickgymnastik och idrottande pojkgympnastik underlättade därför för de två motsatta kategorierna att lära sig att göra sitt genus rätt.

Sammanfattningsvis konstaterar jag att skolans fysiska fostran haft en intressant och för mig oväntad utveckling. Gymnastikundervisningen förändrades från att av P.H. Ling och hans tidigare efterträdare ha ansetts som *allmän och könsneutral* till att bli en fysisk fostran som eftersträvade *könsspecifik olikhet*.

Simone de Beauvoirs berömda ”man föds inte kvinna – man blir det”⁴³ stämmer således inte in på gymnastikundervisningens mål under 1830-talet i Sverige men kan definitivt beskriva hur den särskiljande könsspecifika fysiska fostran från och med 1930-talet blev normgivande. Vikten av att träna upp specifika könsegenskaper sågs från och med då som självklara och önskvärda i gymnastikutbildningen. Det var dock inte endast kvinnor utan även män som behövde tränas. Inte heller män föddes som män utan ansågs bli män med hjälp av rätt fysisk fostran.

I samband med att särundervisningen skrevs in i styrdokumentet, påverkades dock synen på den fysiska fostran som könsneutral och allmän till att bli alltmer maskulint kodad. Ett viktigt årtal behöver nämnas här – 1969 skrevs könsrollsfrågor in i skolans arbete ”genom att skolan skulle verka för att motverka traditionella könsrollsattityder samt behandla pojkar och flickor lika och ställa samma krav på dem.”⁴⁴ De flesta ämnen ansågs utmärkta för att bedriva jämställdhet – men inte gymnastik. Från och med årskurs 7, eller ännu hellre från årskurs 5, ansågs särundervisning fortfarande vara självklar. Läroplanen med denna instruktion gällde sedan ända fram till 1980.

Eftersom idrott och tävlande fått allt större plats i den fysiska fostran efter 1930-talet blev den maskulina kroppsfostran (idrottandet) normerande medan flickornas gymnastik kan beskrivas som ”det andra”, ett andragörande som fortfarande lever kvar i dagens Idrott och hälsalektioner och kan tänkas vara en av orsakerna till flickornas sämre betyg.

⁴² Butler 1990/2006

⁴³ Beauvoir 1949/2006:325

⁴⁴ Lundquist Wanneberg 2004:221

Hur var det nu igen? Skulle killar bli mer som tjejer eller tvärt om?

Det skulle kunna vara möjligt att nöja sig med att Idrott och hälsa är *det enda av grundskolans ämnen* där flickor har sämre betyg eftersom det skulle kunna antas visa på att Sverige har kommit långt med jämställdheten. Eller innebär detta faktum faktiskt att vi gått *för* långt med jämställdheten? Är det kanske pojkarna som skolan verkligen bör försöka fokusera på under 2011 i jämställdhetens namn?

Att lyfta pojkarna verkar vara den slutsats som Delegationen för jämställdhet i skolan på Utbildningsdepartementet drar efter att under 2010 ha genomfört en kunskapsöversikt som belyser orsaker till hälsoproblem för pojkar respektive flickor i skolan. I studiens sammanfattande avslutning ger författaren möjliga förslag på åtgärder för att öka jämställdheten i skolan: ”[...] Ge stöd till pojkar och satsa särskilt för dem i förskolan och i början av skolan. Ge stöd till flickor framför allt från början av tonårstiden.”⁴⁵ Studien visar att pojkar och flickor har olika sätt att visa psykisk ohälsa. Pojkar får externaliserade problem (blir utåtagerande och aggressiva) och flickor internaliserade problem (blir introverta och deprimerade). Hur stödet skall se ut för att förbättra för pojkar respektive flickor framgår inte tydligt av studien men författaren konstaterar att:

Målsättningen skall inte vara att minska skillnaderna genom att bidra till en ökning av externaliserade problem hos flickor och internaliserade problem hos pojkar, även om detta skulle minska skillnaderna mellan pojk- och flickgruppen. Märk väl att detta inte är så absurt som det verkar vid den första anblicken. Enligt en studie i denna översikt har positiva egenskaper av traditionella genusroller en skyddande effekt mot depression för pojkar och mot externaliserande beteende för flickor. Om de traditionella genusrollerna försvagas, kan man därmed hypotisera ett minskade skydd för både pojkar och flickor mot de typer av psykiska problem som inte är könstypiska. För att motverka dessa icke önskvärda effekter och i stället åtnjuta det skyddet som dessa positiva egenskaper kan erbjuda, kan det vara bra att uppmuntra dessa egenskaper hos både pojkar och flickor. Assertivens och autonomi skulle skydda mot depression, och empati och medkänsla mot externaliserande problem. Man kan anta att pojkar och flickor socialiserades på ett starkare sätt förut i dessa genustypiska roller och fick med sig dessa positiva och skyddande egenskaper. När typiska genusroller inte är så självklara eller önskvärda längre, borde man se till att erbjuda andra sätt att tillägna sig dessa skyddande beteenden och attityder i förskola och skola.⁴⁶

⁴⁵Westling Allodi 2010:92ff

⁴⁶Westling Allodi 2010:92

Ovanstående långa citat visar enligt mig att författaren anser att skolan för att kunna bli mer jämställd, skall synliggöra och framförallt bekräfta de redan existerande normerna, som t.ex. visar sig i en hegemonisk maskulinitet⁴⁷ där våld alltid är ett eftersträvansvärt maskulint beteende och där särhållandet av könen är av största vikt. Samtidigt menar författaren att skolan skall lära både pojkar och flickor litegrann av det motsatta könets förmodat essentiella beteende så att flickor tar större plats (d.v.s blir lite mer som pojkar – men inte bryter könsnormerna och börjar slåss) medan pojkar skall bli lite mer empatiska (d.v.s. bli lite mer som flickor). Om man, som jag och regeringen, menar att det existerar en könsmaktsordning där män är överordnade och kvinnor underordnade verkar förslagen faktiskt absurda. Varför skulle de aggressiva pojkarna vilja bli som underordnade flickor när de tjänar på att kunna tolkas som aggressiva? Och var anser författaren att gränsen går för hur långt flickor kan gå i sin *assertiveness* – hur mycket möjlighet till att ta till våld anses lagom för flickor? Av vilka lärare och på vilket sätt skall dessa egenskaper läras ut?

Författaren skriver i studien att det är en brist på skyddande egenskaper (i form av traditionella genusroller) som gör att pojkarnas och flickornas beteende gör dem till mindre lyckade elever med dålig psykisk hälsa och därmed dåliga betyg. Frågan kvarstår: vilka är det som skall skyddas från vad genom ett ökat fokus på att stärka elevernas skyddande genustypiska egenskaper? Har dessa skyddande egenskaper alltid varit genustypiska? Och om de *är* genustypiska hur skulle det vara möjligt att förändra dem?

Man kan förmoda att de typiska genusegenskaper som eftersöks anses vara just typiska men antropologen Holly Wardlow visar att det råder andra normer för ett genustypiskt beteende på andra platser. Bland Huli-folket på Papua Nya Guinea uppfostras kvinnor till att uttrycka sin ilska på ett lika självklart sätt som vi i väst förväntar oss att män ska ha tillgång till omedelbar aggressivitet. Huli-kvinnor som inte genast tar till våld när de blir förolämpade kritiseras av andra kvinnor och män för att de inte lever upp till sin förväntade kvinnlighet. Wardlow skriver:

Physical fearlessness is highly valued, for women as well as men, and rather than being seen as an improper loss of control, in most instances aggression is considered an effective means of expressing and defending one's desires and one's interpretation of social reality. Little girls, like little boys, are taught the word "ba" (imperative form of the word for hit

⁴⁷ Connell 1996

or kill) as soon as they can speak, and this language learning is done in the context of interactive games where little girls are encouraged to hit people who take their things or who attack their kin. [...] And, as a number of the women I interviewed said about physical fights with their husbands, "He has strength, I too have strength. He has hands, I too have hands. I feel pain, he too is going to feel pain."⁴⁸

Flickorna jag intervjuat anser sig själva som normbrytare bl.a. för att kickboxning "kanske känns mer som en killsport för man slåss ju och det känns mer som nå't killar håller på med". De är väl medvetna om vilka normer som gäller i Sverige och hur de skapas genom t.ex. leksakskatalogernas indelning i rosa flickleksaker och blå pojkleksaker som påverkar vad som anses rätt för respektive kön. Sussi menar att när det kommer till idrotter så är fotboll en "killig" sport även om det finns många flickor som tränar fotboll, medan dans är en typiskt tjejgrej, något Katarina även tar upp när hon beskriver hur normer upprätthålls:

Det känns som om killar har mer fördomar mot varandra än vad tjejer har mot varandra. Hade det varit en kille som gått på den där dansen (som jag går på) då hade det vart ganska många andra killar som sagt dumma kommentarer om det, men det är ju ingen tjej som skulle säga: men Gud går du på boxning... det är ju en killsak liksom, det är ju killar som skall slåss inte tjejer... det är det ju aldrig nån som sagt.

Det Katarina visar är att hennes klasskompisar, både flickor och pojkar, är helt på det klara med att det är eftersträvansvärt att flickor prövar på manliga idrotter medan en kille inte alls har samma möjligheter att få vidga sitt genusgörande. Genusmaktsordningen råder: mäns överordning kräver kvinnors underordning och män som frivilligt söker sig till underordnade praktiker är ett hot mot männens överordning. Eller som Yvonne Hirdmans genuskontrakt beskrivs av Länsstyrelsen i Västmanland: "Det som räknas som manligt har högre status än det som räknas som kvinnligt. Det värderas till exempel högre för en flicka att kallas "pojkflicka" är för en pojke att kallas "flickaktig". Det män gör tenderar att tillskrivas ett högre värde."⁴⁹

Räcker det att vilja förändra?

Skolverket visar i den nuvarande kursplanen för Idrott och hälsa inrättad i juli 2000 att skolämnet har en inriktning som verkar stödja ett ickenormativt görande av kön:

[...] Att utveckla allsidiga rörelseaktiviteter är centralt i ämnet och en allsidig rörelserepertoar kan lägga grund för en aktiv och hälsofrämjande

⁴⁸ Wardlow 2006:83

⁴⁹ <http://www.jamstalldskola.se/vad-ar-jamstalldhet/genus-genusteori.shtml> (hämtad 2011-01-03)

livsstil. En positiv upplevelse av rörelse och rytm är i sin tur en grund för individuella och kollektiva övningar och främjar på så sätt såväl den improvisatoriska och estetiska som den motoriska förmågan. Detta ger möjligheter att utveckla tanke och känsla, rörelse- och idrottsfärdigheter samt träna kondition, styrka och rörlighet. [...]⁵⁰

Av Skolverkets styrdokument kan man dessutom ganska tydligt se att det finns en vilja att göra idrotten mer jämställd genom att t.ex. skriva som första uppnåendemål för årskurs fem att eleverna skall ”behärska olika motoriska grundformer och utföra rörelser med balans och kroppskontroll samt kunna utföra enkla danser och rörelseuppgifter till musik”. Eftersom bollspel aldrig uttrycks som önskat uppnåendemål – men uppenbarligen är den mest frekventa aktiviteten på lektionerna – visar formuleringen att Skolverket önskar utmana de maskulina idrottsnormer som råder inom skolämnet, men utmanar inte normskapandet i sig eftersom målen övergår från en osynlig pojknorm (bollspel) till en synliggjord flicknorm (dans och rytm) vilket leder till att genusnormer reproduceras precis som tidigare. Som jag påpekade tidigare skriver Skolverket i utvärderingen 2003 om ”*flickornas traditionella ämnesinnehåll*” och kan av sammanhanget antas mena att det är önskvärt att dessa traditionellt flickiga kroppsövningar finns kvar och får en starkare plats inom skolämnet idrott och hälsa – dock ifrågasätts aldrig vad syftet är med att bevara vare sig flickornas eller pojkarnas *traditionella* kroppsövningar. Dessutom är uttrycket, med tanke på Linggymnastikens ambition att rörelserna skulle utföras och bedömas lika för både pojkar och flickor, en fråga om *vilka traditioner* som skall bevaras. Med andra ord förmedlar och reproducerar Skolverket att normen för idrottande är pojkidrotten vilket görs genom att specifikt skriva ut att dans skall ingå medan bollsporter aldrig omnämns i styrdokumentet, d.v.s flickornas traditionella gymnastik ges en plats som ”de andras” kroppsövningar men skall OCKSÅ vara en viktig del i undervisningen.

I boken *Normkritisk pedagogik*⁵¹ skriver bl.a. Frida Darj om vikten av att inte reproducera t.ex. heteronormen genom att ständigt tala om ”de andra” som annorlunda, utan att i stället fokusera på hur vi själva gör heteronormen. Genom att sätta ord på det vi märker att vi själva gör ständigt och jämt synliggör vi hur vi själva är delaktiga i normuppehållet. Först då blir det möjligt att medvetet kunna förändra.

⁵⁰ SKOLFS: 2000:135

⁵¹ Bromseth & Darj (red.) 2010

I kursplanen för Idrott och hälsa går det även att läsa: ”Ämnet står för en helhetssyn på människan, dvs. att kropp, känslor, intellekt och tankar är beroende av varandra, och kan på så sätt medverka till att elevens kroppsuppfattning utvecklas”, allt i enlighet med P.H. Lings idéer från 1800-talet. Fortsättningen på texten förmedlar att det anses viktigt att synliggöra de problem som t.ex. överdriven träning eller överdriven kroppsfixering kan leda till. “Tillsammans med kunskap om de avarter och trender som är knutna till vår tids kroppsövningskultur ger ämnet möjligheter att bl.a. utifrån ett jämställdhetsperspektiv ifrågasätta de idealbilder som sprids via olika medier.”

I detta stycke används för första och enda gången i kursplanen för Idrott och hälsa ordet *jämställdhetsperspektiv*. Eftersom jämställdhet nämns i samband med idealbilder och media associerar jag genast till flickor med ätstörningar som svälter sig för att uppnå mediaidealet ”size zero”.

Karin Grahn skriver att flickor i idrottsutbildningslitteratur skildras som exempel på avarter och visar hur detta görs:

Värderingen av vad som är normalt och vad som är annorlunda, ger också en bild av vad som anses vara önskvärd flickighet. “(Elit-)idrottsflickan”, utmanar genom sin prestationsinriktning vad det innebär att vara en “flickig flicka”, men den utmanande bilden görs också till något annorlunda, genom att nästan enbart kopplas till olika risker och sällan framställa hårt tränande flickor i en positiv bild.⁵²

En sammanfattning av kursplaner och uppnåendemål för ämnet Idrott och hälsa visar således att kraven på ökad jämställdhet i skolan ingår tydligt och framskrivs i måldokumentet genom att Skolverket förordar aktiviteter som dans och rytm men inte någonsin bollspel. Samtidigt pekas en problematisk kroppsuppfattning (som uppfattas som flickig) ut som något som specifikt behöver korrigeras för att uppnå jämställdhet.

Att utmana normerna genom att göra nytt

Det finns dock nytänkande sätt att i praktiken genomföra Idrott och hälsalektionerna där könskodningen i aktiviteterna inte redan från början är tydlig. Eva berättade under vårt samtal att hon i högstadiet hade en lärare som inte var ifrån Sverige och att han nästan alltid lärde dem nya lekar och sporter som ingen i klassen tidigare provat på. Visserligen rörde det sig fortfarande ofta om bollsporter, men eftersom både regler och utförande var okända för eleverna tyckte alla att det var roligt eftersom de fick

⁵² Grahn 2008:193f

testa på något nytt där alla befann sig på samma nivå utan förkunskaper. Eva sa dessutom att detta medförde att nästan ingen skolkade från dessa lektioner.

Ett annat exempel på nytänkande citeras i rapporten *Pojkarnas planhalva?*:

Det är lite av en ny tanke för mig, att inte bara tänka att flickorna ska få ta del av det som pojkarna har, utan att alla ska få ta del av det som är positivt. Till exempel, istället för att flickorna ska få göra pojksaker för att det ska bli jämställt så kan man tänka: vad är roligt? Jo, det är roligt att klättra – då ska pojkar och flickor få klättra. Dansa är roligt – då ska dom få dansa. Strunta i det traditionella, ta bort det lite grann.⁵³

I samma rapport finns också beskrivet hur en lärare under pardanslektioner använt sig av orden förare och följare vilket öppnar upp för möjligheten att låta alla elever pröva på att både föra och följa oavsett kön.

Till exempel kickboxning

Finns det då något i styrdokumentet som skulle kunna vara argument mot kickboxning? Nej inte som jag kunnat hitta och på en direkt fråga till Skolverkets informationsavdelning får jag veta att: Alla idrotter som är lagliga i Sverige får ingå i idrott och hälsa undervisningen ”och kickboxning är väl lagligt?”

Varför är det då inte fler skolor som infört kickboxning eller kampsport? En tänkbar orsak som diskuterats med alla mina informanter är huruvida kickboxning är en våldsförhärlikande sport eller ej och i så fall om våldet leder till ännu mer våld. Trots att alla informanterna nästan spontant i samtalen reagerat som om kickboxning i skolan skulle medföra ökat våld, är det enda argumentet att ”eleverna kanske skulle använda teknikerna om de ville mobbas.” Detta resonemang förutsätter dock att det *inte redan* förekommer våld i skolan.

Skulle det bli mer våld?

Att våld faktiskt redan är förekommande, accepterat och kanske till och med uppmuntrat diskuterar Christian Eidevald i avhandlingen *Det finns inga tjejbestämmare i förskolan*. Det våld som accepteras får dock bara utföras av ett kön – pojkarna. Eidevald har filmat personalen på två olika förskolor i samband med konflikter som uppstått under barnens ”fria lek”. I en av förskolorna arbetar personalen medvetet med jämställdhet medan detta inte är en medveten pedagogik på den andra skolan. Eidevald konstaterar att oavsett förskolornas pedagogik tränas flickor redan i förskolan in i att acceptera att det är lika bra att låta pojkarna få som de vill i alla situationer.

⁵³ På pojkarnas planhalva 2010:58f

Att säga NEJ lönar sig aldrig om man är en liten flicka. Att använda sig av ”pojkgiga” metoder som att slåss för att få sin vilja igenom – eller för den delen bara slippa bli trakasserad av pojkar som med självklarhet tar de Barbiesar man leker med – är något som omedelbart straffas av förskollärarna om barnet är en flicka. Flickor får *aldrig* slå tillbaka eller sätta gränser, hur små de än är.⁵⁴

Kickboxning och annan kampsport framställs ofta som idrotter som är speciellt farliga för samhällets utveckling, sporter som medverkar till ökat våld i samhället, d.v.s. ett framställande som förutsätter att annat idrottande *inte* är farligt. Att all annan idrott är god är en åsikt som kritiserades på Dagens Nyheter i samband med fotbolls-VM 2010 i Sydafrika. Lena Andersson beskrev där hela lagidrottstanken som ett hot mot jämställdheten och pekade specifikt ut fotboll som en aggressionshöjande sport där engelska studier visat att antalet fall av kvinnomisshandel ökade med 30% under fotbollskamper där Englands lag deltog.⁵⁵

När blir våld våld?

Beauvoir talar om våld som en sorts självklar rättighet och det var också med den inställningen jag gjorde min första intervju med tränaren Grete. Grete förklarade dock att det var ett aktivt val från hennes sida att presentera sin träning under namnet Kick'nbox istället för kickboxning just för att undvika kopplingen till våld. Kick'nbox innehåller inte självklart sparring och är därför en ”snällare” variant, mer fokuserat på fitnessträning. Men Grete, som själv tränat både kickboxning och diverse andra tuffare kampsporter, lär ut exakt samma kickar och slag som i kickboxning, hon lär dem att ducka undan för slag och flytta kroppen från sparkar. Dessutom lägger hon in lite självförsvarstekniker men utan att tala om att ”Det här kan ni använda om någon skulle angripa er på gatan.” Det både Grete och Rolf gör är att utgå ifrån normen om att flickor inte skall vara våldsamma, samtidigt som de utmanar normerna genom att erbjuda möjligheten för fler (framförallt flickor som skulle tveka att gå på Kickboxning) att med kroppen få erfarenhet av att sin potentiella styrka. Rolf säger att flickorna ”uppskattar att jag påpekar teknikmässigt vad dom gör för fel, därför jag vill gärna göra det för det kommer få er att kunna utnyttja er egen kropp, ni kommer få bättre sparkar och slag, dom blir hårdare och man blir mindre trött om du gör det rätt

⁵⁴Eidevald 2009

⁵⁵<http://www.dn.se/ledare/kolumner/krigsidrott-och-kon-1.1132369> (hämtad 2010-12-01)

än om du bara viftar... och de vill dom ju göra, dom vill ju utvecklas därför, men inte för att de skall vinna en fajt.”

Jag menar att med *rätt* tränare blir Kick'nbox ett *störande* i det allmänna genusnormfostrandet. Det blir ett sätt att lära ut våld/aggression/självförsvar/ empowerment eftersom sparkar och slag tränas så att de med tiden ingår i kroppsmindet och kan användas om det skulle behövas, men utan att koppla den inlärd potentiella våldsmöjligheten till ”behovet av självförsvar” på grund av kön.

Jag återkommer till frågan om när våld blir våld. Män som anmäler att de blivit misshandlade av sin partner anmäler ofta att de utsätts för psykiskt våld. Louise Danielsson beskriver i studien *Våld i nära relationer - Om mäns och kvinnors våld mot varandra* hur kvinnors och mäns våld mot varandra skiljer sig åt och hur det bedöms och upplevs av offret/utövaren. Ofta betraktas kvinnors våld mot män som självförsvar. ”När kvinnor går över gränsen och använder våld blir det ibland mycket brutalt. Kvinnor kan låta det gå väldigt långt och sedan rinner allt över. [...] detta kan ha att göra med att pojkar uppfostras att hantera sin aggressivitet och internaliserar detta. Pojkar får höra att de skall ”gå ut och avreagera sig” osv. och får därför träning i att hantera sina aggressioner i stället för att trycka bort dem, så som kanske många flickor tvingas göra. Att aggressioner är mer tillåtet hos en pojke skulle i så fall inte bara vara av ondo, eftersom de därmed också lär känna denna sida hos sig själva och får lära sig att hantera den.”⁵⁶ Något Sussi håller med om – man blir inte mer aggressiv av att träna sig på att slå: ”Det är nog tvärtom. Asså om man blivit arg då kan man ta ut det i kickboxningen och typ träna hårdare och det är ändå liksom skönt man slår ju på mitsarna. Man skadar ju inte nån. Det är skönt bara att slå lite...”

Våld är inte alltid handfast och synligt utan kan finnas där framför allt som ett hot, något Stephan Mendel-Enk skriver om i boken *Med uppenbar känsla för stil*. Mendel-Enk menar att även män i jämställda Sverige tjänar på att män uppfattas som aggressiva. Även om en man själv inte identifierar sig som aggressiv kan han alltid utnyttja sig av det potentiella hot om våld som föreligger bara genom att han är man – och därmed uppnå en fördel som en kvinna inte kan uppnå genom att bara vara kvinna.⁵⁷ Mendel-Enk ger ännu ett exempel från förskolan med Ingemar Gens studie av förskolan Tittmyran där Gens skriver om hur pojkarnas upplevda närhet (och rätt)

⁵⁶ Danielsson 2006:19

⁵⁷ Mendel-Enk 2005

till våld alltid finns med som ett skäl när personal på förskola behandlar flickor och pojkar olika. Varför ser personalen till att pojkarna alltid får hjälp först med att klä på sig? Jo, för att pojkarna skall kunna springa ut snabbt och bråka och slåss ute som pojkar gör – för kommer de inte ut snabbt blir pojkarna arga och skriker och bråkar inomhus vilket skulle förstöra *ännu* mer för flickorna och personalen!⁵⁸

När blir våld, våld? Visst kan väl hot om våld upplevas lika våldsamt som fysiskt våld? Petra Östergren skriver i boken *Slå Tillbaka! Handbok i självförsvar för kvinnor* att ”om det känns fel” så lita på din intuition och gå där ifrån snabbt. Om något ”känns fel” finns det inget uttalat hot, absolut inget uttalat våld men ändå är känslan av hot och potentiellt våld påtaglig.⁵⁹

Hur skulle kickboxning i skolan påverka normer om genus?

Vill flickor slåss om de bara får? Är flickor lika aggressiva som pojkar eller finns det essentiella skillnader mellan kön? Svaren på varför flickorna tycker det är kul med kickboxning exemplifierar både att det är härligt att upptäcka hur mycket kraft ens kropp har, att upptäcka hur koncentrerad och fokuserad man är när man tränar samt att även tjejer tycker det är kul att slåss:

Alltså, att man aldrig har fått ta i så mycket med kroppen tidigare... känns skitbra att få slå ur sig. Tror man får mer utlopp för ilska här och och då går ju ilskan ut genom slagen... Men vi har ju också pratat om att man ser inget annat än de där mitsarna ... man är helt fokuserad och ser inget annat! (Ulla och Eva)

Just det att gå upp med nån och... ja ok, antingen blir jag nerlagen eller så... asså bara stå där och vara astuff, vara mycket starkare än nån annan. Slå en kille liksom de e ju, de e ju lite speciellt. Jag skulle också vilja veta – alltså jag har alltid tänkt på hur det skulle det vara om jag slog den med all min kraft i ansiktet, skulle den bara skratta åt mej eller... Skulle vara kul att testa och veta hur stark jag egentligen är! (Katarina)

Skulle vara kul att testa... att bara slåss lite. (Sussi)

Det är ingen skillnad på killar och tjejer faktiskt. Dom är tuffa faktiskt... sen ser man en stor skillnad mellan killar och tjejer, killarna har ju viljan ... åh åh vi vill sparras... det är dit dom vill gå... medans tjejerna inte alls är intresserade av det. Men när man väl sparras då kan de märka att fan det här var ju kul! (Rolf)

⁵⁸ Gens 2007

⁵⁹ Östergren 1998

Under samtalsintervjuerna har vi diskuterat formen för hur kickboxningsträning skulle genomföras i skolan. Skulle flickor och pojkar träna ihop eller skulle det vara bra med särundervisning? Tränarna och de äldre flickorna menar att det finns tillfällen då det skulle vara bättre för tjejer och killar att delas upp i olika grupper. Framförallt om man börjar med kickboxning när man är runt 15-16 år. Tjejer som inte är vana att själva ta plats behöver få träna utan killar. Men om man börjar tidigare i skolan är det jättebra att träna kille och tjej tillsammans menar de. Och att man byter träningspartner hela tiden. Rolf menar att det egentligen inte handlar om kön:

Det enda som är viktigt där är att man anpassar sig efter varandra. Är man olika stora och olika vikt så måste ju liksom den starke hålla igen för den mindre liksom och göra det tydligt. Om den mindre tjejen kör mot den store killen då måste man anpassa sig – anpassa er efter varandra, prata med varann och kolla att det är ok brukar jag säga. Men jag vill gärna göra det för jag tror att det sporrar... att det blir utvecklande, man flyttar ju en lite utanför "the comfort zone". Jo, man får en viss skräck när man byter [...] Nej, skall jag köra med dig, men sen kör dom och så börjar dom skratta och tycker det är kul liksom, så funkar det! Man vet ju själv också, det man inte känner till är läskigt men sen när man testar är det kul.

Jag tycker nog att man skulle köra kille och tjej. För att det lätt kan vara så här att om killar kör med varandra då skall dom bara slå så hårt [...] ja och så bara slår de på utan att träna sig. Alltså man lär ju sig mycket av varandra så det är nog kul om det är kille och tjej och man blir ju sådär samspelta av att köra tillsammans [...] Och så att man byter men ändå alltid kille och tjej. [...] Man kan ju inte slå för hårt så att den andre inte klarar av att hålla, Ja det blir viktigt att tänka på hur den andre har det också. (Sussi)

Mina informanter framhäver alltså vikten av att kommunicera och anpassa sig både med ord och handling. Oavsett vilket kön träningspartnern har. Kickboxning kan sägas träna upp empatin även på ett fysiskt plan. Sparkar man så hårt att den som håller i mitsen flyger in i väggen är det inte roligt vare sig för den som sparkar eller flyger. Mitshållaren bör kanske fokusera på balans medan den sparkande bör fokusera på teknik istället för styrka när just de två tränar ihop. Anpassning krävs av båda parter. Mina informanter utgår uppenbarligen ifrån att det enbart finns två fasta motsatta kön – men genom ett normkritiskt *störande* skulle fokus kunna ligga på att alla tränar med alla, inte bara flickor mot pojkar, vilket skulle öppna upp för ett queert förhållningssätt genom att utgå från individ istället för kön. Dessutom finns det ju inget som talar för att 10-åriga pojkar skulle vara starkare och större än 10-åriga flickor.

Skulle flickorna som tränar bli farliga?

Rubriken syftar på människors uppfattning om att pojkar som kan kickboxning är farliga samt förstås det ovanstående förslaget om att flickor och pojkar skall tränas upp i varandras genustypiska görande. Flickor som är utåtagerande anses farligare än pojkar som är utåtagerande.

[...] jamen om jag går upp i ringen och sparras med nån och slår den och testar min styrka... det är ju inte så att jag hade tagit nån random person på gatan och slått den blodig! Det är olika scenarion liksom. Där är det ju meningen liksom, för om jag inte gör det så slår ju han i ringen mej. Men jag tänker ju inte springa fram till nån och slå bara för att jag tycker det är lite coolt att slå någon där i ringen. (Katarina)

Men om något skulle hända så verkar ingen tveka om att använda de tekniker de kan. Efter ett tags träning förstår de ju att man kan använda teknikerna som självförsvar om det skulle behövas. Eller för att gripa in.

Det är ju inte så att jag tänker på att vill gå omkring och spöa folk men om det nu kom nån emot mej då skulle jag nog kunna få in ett bra slag. Det känns ju liksom som om jag är lite tryggare eftersom jag kan dom här teknikerna [...] vi har ju lärt oss att ducka undan slag och så där och det tror jag är jättebra (Katarina)

vi tränar ju mer slag och sparkar [...] men verkligen, i fall jag skulle behöva använda det då skulle jag ju verkligen använda det. (Sussi)

Man kanske också skulle våga gripa in om man vet var man har sin kropp och så, och slå ner någon om man behövde. Det är lätt att man står och ser på istället för att ingripa för att man känner sig svag eller är rädd för att få stryk själv. (Eva)

Att ha tillgång till våld kan alltså användas i positiv mening, inte bara för en själv.

Kickboxning som en väg mot ökad jämställdhet

Min hypotes har varit att om flickor fick samma tillgång till våld som pojkar skulle det påverka jämställdheten i samhället. Av de samtal jag haft med mina informanter framkommer att de tänker att om alla fick träna kickboxning i skolan skulle det kunna medföra minskat ungdomsvåld.

Man behöver inte bråka för att visa att man är störst och bäst... lite mindre slagsmål... [...] Det blir inte nån stor grej... För då gör man det ju hela tiden och då blir det liksom inte en så cool grej heller. (Sussi)

Flickorna tänker att det idag är mest killar som är ute och slåss på gatorna för att visa upp sig och mäta krafterna. Men om alla skulle träna i skolan blir det inte längre speciellt att markera sin plats på jorden genom att starta slagsmål eftersom alla slåss

mot alla i skolan. De framhäver också att det just är respekt för varandra och reglerna om var, när och hur man får slåss som tränas in i kickboxning. I ringen är det tillåtet att sparkas, utanför är det inte tillåtet.

Just det faktum att flickorna jag pratat med *inte medvetet* tränar självförsvar menar jag är en viktig poäng för att kunna förändra makthierarkier på lång sikt. Utgångspunkten i självförsvarsträning är att det finns något/någon att vara rädd för. När det gäller feministiskt självförsvar (FSF) pekas män oftast ut som förövare och kvinnor som offer. Trots att FSF strävar efter att göra kvinnor kraftfulla genom att ge dem medlen att sätta gränser, förändras inte de övergripande makthierarkierna även om det skapar möjlighet till agens hos individen när man kan sluta betrakta sig själv som offer.

Om alla elever skulle få träna kickboxning i skolan skulle inte flickorna självklart utgå ifrån att de är offren menar jag. Att både flickor och pojkar skulle lära sig lika mycket våld tycker mina informanter inte skulle vara någon direkt nackdel men de menar att våld och maktutövning ännu skulle finnas kvar, bara att makten inte längre skulle vara självklar. Det är inte bara kön och styrka som ger makt – att vara smidig och snabb kan vara lika betydelsefullt och Ulla avslutar:

Jag tror de mindre skulle vara rädda för de större ... har man samma kunskaper och sen slåss har ju den som är mindre sämre chanser ... det skulle byta fokus från kön till storlek. Men man vet ju aldrig om den störste är starkast och en liten kan ju vara smidig. Det är viktigt!

Beauvoir menade att maktlöshet var ett resultat av att inte ha tillgång till våld. Precis som när det gäller pojkar behöver inte flickor *använda* våld för att känna att de har makt. Som visats ovan är det ju inte våldet i sig som ger makten utan hotet om möjligt våld som ger makt. I århundraden har det varit män som tillskansat sig makt genom att kunna hota med våld. Jan Guillou skrev i boken *Ondskan* att det inte är våldet i sig man är rädd för – man är rädd för rädslan. I århundraden har flickor varit rädda för pojkar som, bara genom att de varit pojkar, har ansetts vara farliga. Om även flickor får tillgång till våld menar jag att makthierarkierna skulle förändras och att rädslan för våld skulle utmanas. Att ha tillgång till våld är att tillåta sig själv att sätta gränser.

Tränaren Rolf spekulerar i vad träning och tillgång till våld skulle kunna innebära för flickors liv: ”Att dom får bättre självkänsla, bättre trygghet att dom inte låter sig sättas på [...] jag tror att bara den känslan liksom, jag vet hur man delar ut en serie på tre

slag och kan sparka liksom, det tror jag dom kommer känna sig tryggare med.” Hans ord får avsluta.

Sammanfattande diskussion

I denna uppsats har jag genom samtalsintervjuer och dokumentstudier sökt samband mellan flickors alltmer ökande upplevda psykiska ohälsa, existerande Idrott och hälsa-undervisning samt möjligheter att förändra genusnormer inom skolämnet genom att införa kickboxning i skolämnet Idrott och hälsa.

Utgångspunkten har varit ett queerfeministiskt och normkritiskt perspektiv genom vilket jag har diskuterat historik, nutid och framtid.

Då uppsatsen haft sin sitt ursprung i Simone de Beauvoirs tankar om våld som möjlighet till makt och transcendens, var en ”våldsam” idrott som kickboxning den ingång som krävdes. Jag menar att tillgång till våld och rätten att slå tillbaka eller själv börja slåss är det samma som rätten att sätta gränser. Att detta slags gränssättande inte är tillåtet för flickor är något de redan i förskolan erfar och med tiden internaliserar.

Kickboxning är ingen idrott som utvecklats speciellt för flickor men det är en av de kampsporter i Sverige som har minst lika många flickor som pojkar som utövare. Detta visar att den genusnorm som t.ex. Idrott och hälsaundervisningen i praktiken reproducerar, med flickor som snälla, goda och som aldrig vill slåss, utmanas av flickorna själva på fritiden.

Enligt bland andra Stefan Mendel-Enk upprätthålls mäns överordning i samhället genom att *alla* män uppfattas som potentiellt farliga och våldsamma. Vi som är kvinnor delar erfarenheten av att genast gå över på andra sidan gatan om vi en mörk natt möter en man – möter vi en annan kvinna reagerar vi inte likadant.

Ett sätt att störa den maktobalans det innebär att kvinnor är rädda för män – men inte tvärt om – är att tillåta flickor att bli arga och slåss redan som barn. Det kan också antas vara en tillgång för hela samhället att flickor få lära sig att slåss och bli av med aggressioner genom att till exempel träna våldsamma kampsporter. Man lär sig inte bara att vara våldsam, man lär sig också att kontrollera sin kropp och känna när man tar i för hårt. Kvinnors bristande möjlighet att ”få gå ut och slå av sig” kan vara en orsak till att kvinnors våld mot män i nära relationer ofta slutar i dödande eftersom kvinnorna underskattar sin fysiska styrka och inte betraktar sig själva som möjliga utövare av dödligt våld.

De senaste åren har vi kunnat läsa att pojkar får dåliga betyg i skolan och mer forskning börjar nu fokusera på pojkar. Detta kan ses som en självklar utveckling av det jämställda samhälle vi strävar mot, samtidigt som det också kan tolkas som en respons på att normer om pojkars självklara rätt att vara de duktiga, utmanas av flickornas bättre betyg. Som ett råd för att öka jämställdheten i skolan föreslår skolmyndigheterna att skolan skall stödja de unga pojkarna redan när de börjar skolan men sätta in resurser för att stödja flickorna först när de kommit i tonåren.

Visst kan detta angreppssätt vara effektivt – dock är det redan så att oavsett betyg kommer pojkarna att få bättre jobb och bättre betalt än flickorna. Enligt både Beauvoir och Statens Folkhälsoinstitut inträder förändringarna för flickorna i puberteten – det är då de förlorar sin tro på sin egen transcendens. Beauvoir menar att det är i puberteten flickorna måste anpassa sig till genusnormerna på allvar och inte längre får tillgång till sina kroppars styrka och kraftfullhet. I mina ögon är det uppenbart att flickors dåliga självkänsla är det som avgör deras framtid – inte betygen.

Var kommer nu skolans Idrott och hälsaundervisning in i detta? Enligt mina informanter och rapporter från skolmyndigheterna är det idrottande som sker i skolan fortfarande baserat på ett maskulint idrottande och tävlande där flickor anses vara svagare och pojkigheten är norm. Bollspelade upptar fortfarande 75% av idrottslektionerna trots att det inte finns skrivet i styrdokumentet att bollspelade är ett kunskapsområde som skall tränas av eleverna. Däremot står dans och rytmiska lekar uttryckligt med som färdigheter att utveckla. Den kursplan som skolorna utgår ifrån är skriven och införd i juli 2000. Idag, tio år senare har inget hänt trots myndigheternas kritik och ett tydligt mål om att hela skolan skall bli mer jämställd.

Precis som P.H. Ling menade med att rätt kroppshållning vara en bas för en fysiskt och psykiskt god hälsa, menar jag att det skulle vara möjligt att fostra unga flickor friskare och mer självsäkra genom att i skolan ge dem tillfälle att se sin kropp som stark och tuff tillsammans med pojkar. Enligt mina informanter skulle samundervisning vara till fördel både för flickor och pojkar just i kickboxning eftersom parträningen – för att ge utbyte för båda – kräver samarbete, lyhördhet och respekt för varandra.

En farhåga som diskuteras i samband med kampsporter och kickboxning är att det skulle medföra mer våld i samhället, vilket mina informanter inte tror stämmer. Snarare tror de att behovet av att hävda sig i slagsmål skulle minska eftersom det blir ett ”normalbeteende” när man alltid slåss i skolan och våld inte blir ett sätt att göra

kön. Flickornas tillgång till våld skulle dessutom leda till att det inte längre var självklart att det är kön som avgör vem som vinner. Att utveckla smidighet och snabbhet är lika viktigt som att vara stor och stark.

Att *störa* normer för genusuppförande skulle därför kunna förmodas leda till en positiv inverkan på jämställdhet i samhället.

Jag menar att kickboxning, precis som Jan-Eric Ekberg menar att österländska kampsporter och hälsotraditioner som yoga, qi-gong och tai-chi chuan, utan svårighet skulle kunna införas i skolämnet Idrott och hälsa just med hänvisning till Linggymnastikens betraktelse av fysisk fostran som en harmonisk utveckling av *kropp och själ*.

Det skulle i framtiden vara intressant att göra effektutvärderingsstudier av hur flickor/kvinnor som utövar kickboxning med tiden uppfattar sin tillgång till våld och makt och den inverkan det har på deras enskilda liv och hur de uppfattas av omgivningen. Vidare skulle det vara intressant att studera vad de skolor som faktiskt redan har kickboxning på lektionerna anser ifråga om genusnormer och jämställdhet. Ett viktigt fokus i vidare forskning skulle dessutom kunna vara de praktiserande lärarnas inställning eftersom det är varje enskild lärare som gör ett aktivt kunskapsurval vid varje lektion. Jag ser även att det skulle vara intressant att genomföra jämförande studier av genusnormer på en internationell nivå. Med hänvisning till att våldtäkt blivit en sorts ”accepterad” krigsmetod finns det också anledning att undersöka hur maktobalans på grund av genusnormer inverkar även i ett större perspektiv.

Vad som förundrat mig är varför statliga myndigheter, som under 1900-talet så tydligt samverkat för att utveckla folkhälsan med hjälp av skolgymnastik, inte verkar använda sig av skolämnet Idrott och hälsa under 2000-talet för att uppnå målen för folkhälsa och jämställdhet!

Av regeringens uppställda jämställdhetsmål framgår att ett av delmålen är att få män att sluta slå kvinnor. Kanske är detta i själva verket en skrivning som cementerar normer om kvinnors och mäns förhållande till våld och möjligheten att använda våld.

Med denna uppsats föreslår jag att skolan genom att införa kickboxning i skolans Idrott och hälsa skulle träna både flickor och pojkar i att sätta gränser vilket enligt min åsikt skulle medverka till att normer om genusuppförande skulle förändras och därmed påverka obalansen i den maktutövning som möjlighet till våld innebär.

Skolsverige skulle genom det historiska beslutet att införa kickboxning i skolämnet Idrott och hälsa återigen placera Sverige i topp för världens mest

jämställda länder och Simone de Beauvoirs beskrivning av mannens möjligheter⁶⁰ skulle kunna skrivas om på följande queera sätt:

Men för alla kön räcker det att erfara sin vilja till självhävdelse i den knutna näven för att hen ska känna sin suveränitet bekräftad. Vid varje kränkning, varje försök att reducera hen till objekt, har alla kön möjligheten att slå eller utsätta sig för slag. Hen låter sig inte transcenderas av andra, hen befinner sig i centrum av sin subjektivitet.

Anna Lundén
annaslowfashion@gmail.com

⁶⁰ Beauvoir 1949/2006:386-387

Käll- och litteraturförteckning

- Beauvoir, Simone de (1949/2006) *Det andra könet*, Norstedts förlag, Stockholm
- Bromseth, Janne & Darj, Frida (red.) (2010) *Normkritisk pedagogik. Makt, lärande och strategier för förändring*, Crossroads of knowledge, Uppsala Universitet
- Butler, Judith (1990/2006) *Gender Trouble*, Routledge, New York
- Connell, R.W. (1996) *Maskuliniteter*, Bokförlaget Daidalos, Göteborg
- Danielsson, Louise (2006) *Våld i nära relationer – Om mäns och kvinnors våld mot varandra*, Juridiska institutionen, Handelshögskolan vid Göteborgs Universitet
- Eidevald, Christian (2009) *Det finns inga tjejbestämmare i förskolan – att förstå kön som position i förskolans vardagsrutiner och lek*, Högskolan för lärande och kommunikation, Jönköpings Universitet
- Ekberg, Jan-Eric (2009) *Mellan fysisk bildning och aktivering – en studie av ämnet idrott och hälsa i skolår 9*, Lärarutbildningen, Malmö Högskola, Malmö
- Esaiasson, Peter, Gilljam, Mikael, Oscarsson, Henrik och Wängnerud, Lena (2007) *Metodpraktikan – konsten att studera samhälle, individ och marknad*, Nordstedts Juridik, Stockholm
- Gens, Ingmar (2007) *Myten om det motsatta könet: från förskolepedagogiken vid Tittmyran och Björntomten till det maskulina samhällets undergång*, Idéimperiet KHL
- Grahn, Karin (2008) *Flickor och pojkar i idrottens läromedel – konstruktioner av genus i ungdomstränerutbildningen*, ACTA Universitatis Gothenburgensis, Göteborg
- Idrott och hälsa – en samtalsguide om kunskap, arbetsätt och bedömning* (2007) stödmaterial, Myndigheten för skolutveckling, Stockholm
- Lundquist Wanneberg, Pia (2004) *Kroppens medborgarfostran. Kropp, klass och genus i skolans fysiska fostran 1919-1962*, Stockholms Universitet, Stockholm
- Mendel-Enk, Stephan (2005) *Med uppenbar känsla för stil – ett reportage om manlighet*, Bokförlaget Atlas, Stockholm
- NU-03, Rapport 253 (2004) *Nationella utvärderingen av grundskolan 2003 Huvudrapport – bild, hem- och konsumentkunskap, idrott och hälsa, musik och slöjd*, Fritzes förlag, Stockholm
- På pojkarnas planhalva? Ämnet idrott och hälsa ur ett jämställdhets- och likvärdighetsperspektiv* (2010), Skolverket, Stockholm
- Rapport 2010:2037, (2010) *Mycket idrott och lite hälsa. Skolinspektionens rapport från den flygande tillsynen i idrott och hälsa*, Skolinspektionen, Stockholm
- Rosenberg Tiina (2005) *Könet brinner! Judith Butler texter i urval av Tiina Rosenberg*, Natur och Kultur, Stockholm
- SKOLFS: 2000:135 *Förordning om kursplaner för grundskolan* – se internetkällor nedan.
- Westling Allodi, Mara (2010) *Pojkars och flickors psykiska hälsa i skolan: en kunskapsöversikt*, SOU 2010:79, Utbildningsdepartementet, Delegationen för jämställdhet i skolan, Stockholm

Wardlow, Holly (2006) *Wayward Women: Sexuality and Agency in a New Guinea Society*, Berkeley, University of California Press

Young, Iris Marion (2000) *Att kasta tjejkast*, Bokförlaget Atlas, Stockholm

Östergren, Pia (1998) *Slå tillbaka! Handbok i självförsvar för kvinnor*, Natur och Kultur, Stockholm

Internetsidor:

AllStyleKickboxing, hämtad 2010-10-22:

http://www.allstyle.se/templates/index.aspx?page_id=13

Dagens Nyheter hämtad 2010-12-03:

<http://www.dn.se/ledare/kolumner/krigsidrott-och-kon-1.1132369>

Forskning och framsteg, hämtad 2010-12-22:

<http://www.fof.se/tidning/2004/6/kampen-om-sporten>

Gymnastik och idrottshögskolan, hämtad 2010-12-22:

<http://www.ihs.se/templates/ihsNormalPage.aspx?id=2052>

Jämställd förskola och skola, Länsstyrelsen i Västmanland, hämtad 2011-01-03:

<http://www.jamstalldskola.se/vad-ar-jamstalldhet/genus-genusteori.shtml>

Skolverket, hämtad 2010-12-21:

<http://www.skolverket.se/sb/d/3341/a/23342;jsessionid=256F3E42521AD857CE5C6560B958D87E>

Skolverket, hämtad 2011-01-07;

SKOLFS: 2000:135 Förordning om kursplaner för grundskolan

[http://www.skolverket.se/sb/d/471/url/0068007400740070003a002f002f007700770034002e0073006b006f006c007600650072006b00650074002e00730065003a0038003000380030002f00770074007000750062002f00770073002f0073006b006f006c00660073002f0077007000750062006500780074002f00660073002f005200650063006f00720064003f006b003d003900300032/target/Record%3Fk%3D902](http://www.skolverket.se/sb/d/471/url/0068007400740070003a002f002f0077007700770034002e0073006b006f006c007600650072006b00650074002e00730065003a0038003000380030002f00770074007000750062002f00770073002f0073006b006f006c00660073002f0077007000750062006500780074002f00660073002f005200650063006f00720064003f006b003d003900300032/target/Record%3Fk%3D902)

Statens folkhälsoinstitut, hämtad 2010-11-26:

<http://www.fhi.se/Om-oss/Overgripande-mal-for-folkhalsa/>

Statens folkhälsoinstitut, hämtad 2010-11-26:

<http://www.fhi.se/Om-oss/Overgripande-mal-for-folkhalsa/9-Fysisk-aktivitet/>

Statens folkhälsoinstitut, hämtad 2010-11-26:

<http://www.fhi.se/Metoder/>

Statens folkhälsoinstitut, hämtad 2010-11-26:

<http://www.fhi.se/Vart-uppdrag/Barns-och-ungas-halsa/Regeringsuppdrag/Kartlaggning-psykisk-halsa/>

Statens folkhälsoinstitut, hämtad 2010-11-26:

<http://www.fhi.se/Vart-uppdrag/Barns-och-ungas-halsa/Regeringsuppdrag/Kartlaggning-psykisk-halsa/Att-framja-psykisk-halsa/>

Statens folkhälsoinstitut, hämtad 2010-11-26:

<http://www.fhi.se/Handbocker/Uppslagsverk-barn-och-unga/Skola---insatser-som-framjar-psykisk-halsa-/>

Statens folkhälsoinstitut, hämtad 2010-11-26:

<http://www.fhi.se/Handbocker/Uppslagsverk-barn-och-unga/Depression-och-oro---prevention-genom-motion/>

Svenska kickboxningsförbundet, hämtad 2010-12-30:

<http://www.swedenkickboxing.se/LaddaNer/Reglerlc.pdf>